

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ YAYINLARI

A T Ö L Y E Ç A L I Ş M A S I

KRİZ DİNAMİKLERİ VE OLASI SONUÇLARI

Nasıl Anlamalı?
Ne Yapmalı?

Atölye Çalışması
KRİZ DİNAMİKLERİ VE OLASI SONUÇLARI

**NASIL ANLAMALI?
NE YAPMALI?**

Atölye Çalışması
**KRİZ DİNAMİKLERİ VE
OLASI SONUÇLARI**

**NASIL ANLAMALI?
NE YAPMALI?**

TTB Sağlık ve Politika Çalışma Grubu

Mart 2009

Atölye Çalışması
KRİZ DİNAMİKLERİ VE OLASI SONUÇLARI

**NASIL ANLAMALI?
NE YAPMALI?**

*Birinci Baskı, Mart 2009, Ankara
Türk Tabipleri Birliği Yayınları*

ISBN 978-605-5867-14-0

Kapak - Sayfa Düzeni
Sinan Solmaz

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ MERKEZ KONSEYİ

GMK Bulvarı Şehit Daniş Tunalıgil Sok.

No:2 Kat:4, 06570 Maltepe / ANKARA

Tel: (0 312) 231 31 79 ● Faks: (0 312) 231 19 52-53

e-posta: ttb@ttb.org.tr ● <http://www.ttb.org.tr>

SUNUŞ

Kapitalizm uzun ve acılı tarihinin en büyük krizlerinden birine girmiş durumda. Liberalizmin savunucusu iktisatçılar bile bu krizin henüz dibinin görülmediğini ve yaklaşık on yıllık bir dönem boyunca etkisini sürdüreceğini belirtiyorlar.

Liberalizm savunucuları dahi krizin sorumluları olarak üretime dayanmayan, şişirilmiş balonun patladığını ve bunun en büyük sorumlusunun gözünü kâr hırsı bürümüş şirket patronları olduğunu kabul ediyor. Peki gerçek bu kadar basit mi? Yani bazı patronlar ve onların ceo'ları bu denli aç gözlü olmasalardı kapitalizm krize girmeyecek ve bu döngü sür git devam mı edecekti? Kapitalizmin tarihi bunun böyle olmadığını söylüyor. Yaklaşık 30 yıllık çevrimlerle genişleme döneminin ardından daralma döneminin izlediği biliniyor. Kısacası bu kriz kapitalizme içsel, doğasında var, yaşanmak zorunda.

Kriz için çıkış yolları tartışması henüz çok yeni. Ancak kapitalizmin kanlı ve acılı tarihi gösteriyor ki, başka bir müdahale olmadığı durumlarda kapitalizm krizini aşabiliyor. Yeni bir birikim modeline yöneliyor. Şimdilik batık bankalara veya şirketlere kamu fonlarından destek verildiği ve ayakta tutulmaya çalışıldığı görülüyor. Ancak bu bir değersizleşme krizi aynı zamanda. Her şey değersizleşiyor, yakında bu türden desteklerinde işe yaramayacağı şimdiden öngörülebiliyor. Çünkü bu bir aşırı üretim krizi, piyasa denen ve kutsadıkları kavramın asla çözemeyeceği bilinen bir kriz.

Düne kadar devlet piyasaya müdahale etmesin diyenler şimdiden akılcı müdahalelerden bahsetmeye başladı. Öyle görünüyor ki bizler müdahil olmazsak çıkış yine bizlerin emeğinin daha derin sömürsü yoluyla bulunmaya çalışılacak. TTB Sağlık ve Politika

Çalışma grubu kapitalizmin krizini işte bu perspektifle masaya yatırdı. Krize sebep olan dinamikler ve ne yapmalı sorusu 76 arkadaşımızın katılımı ile gerçekleştirilen atölye çalışmasında ele alındı. Kriz sadece iktisatçıların değil politikacıların gözünden de tartışmaya açıldı.

Böylesi derin krizlerin aşılmasının bir yolunun da savaşlar olduğunu geçtiğimiz yüzyılın acı deneyimlerinden biliyoruz. Bu krizin faturasının emekçiler tarafından değil, krize sebep olanlarca ödenmesi için emeğin sosyal taleplerini öne sürmüş durumdayız. Ancak eşsizlik ve sömürünün daha da derinleşmesini istemiyorsak, yaşanabilir bir dünya özlemimiz için, umudumuzu canlı tutmak için biraz daha bu gayretlerimizi arttırmamız gerektiğine inanıyor, çalışmaya katkı sunan herkese teşekkür ediyoruz.

Türk Tabipleri Birliği
Merkez Konseyi

■ **Altan Ayaz:** Değerli arkadaşlar, günaydın, TTB'ye hoş geldiniz.

Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi bünyesinde iki yılı aşkın süredir faaliyet sürmekte olan Sağlık ve Politika çalışma grubunda kapitalizm ve kriz konusunu tartışmaya başladığımızda dünyada henüz kriz konuşulmuyordu. Türkiye yıllık %5-9 gibi yıllık büyüme hızları yakalamıştı, ekonomi olağanüstü performans gösteriyor ve 22 Haziran 2007 seçimlerinde AKP'nin en güç aldığı alan gibi duruyordu. Ancak bizler yaklaşık 150 yıl önce Karl Marks'ın ortaya koyduğu üzere, kapitalizmin doğasının kriz üretmekte olduğunu ve esasen 1970'lerde girdiği krizi halen aşamadığı tespitini yapıyorduk. Kuşkusuz kriz ve krizin yönetimi kapitalist sistemin karşısına güçlü alternatif konmadığı sürece bir sarmal gibi devam ediyor.

Bugün gerçekleştireceğimiz atölye çalışmasının temelini, kapitalizmin krizi doğru anlama üzerine kurduk. Krizin sağlık alanına yansımaları ve yapılması gerekli örgütsel görevlerimizi daha başka bir etkinlikte tartışmayı uygun bulduk. Yinede krizin başladığı ve giderek derinleştiğinin hissedildiği bu günlerde emek örgütlerinin krize dair ilk yaklaşımlarını ve esasen bu örgütlerin içerisinde buldukları durumu kısada olsa tartışmaya açacağız.

Atölye çalışması için görüyorum ki öngörümüzün üzerinde bir ilgi var. Biz, TTB içerisindeki faaliyet kollarından doğrudan sağlık politikalarıyla ilgili olanlarından ve yayın kurullarından temsilcilerin yanı sıra Sağlık ve Politika ÇG'nun Ankara'da ikamet edenlerinin katılmalarını öncelemiştik. İlginin yoğunluğuna denk bir çalışmayı gerçekleştiririz umundayım.

Ben bu kadar söylüyorum. TTB adına hepiniz hoş geldiniz.

Ata Soyer: Günaydın arkadaşlar, hoş geldiniz. Pazar sabahı size böyle bir toplantıda bizimle biraraya geldiğimiz için teşekkür ederiz. Aslında Sağlık Politika Grubunun bu dönemki ilk etkinliği, geçen dönemde birtakım etkinlikleri vardı ama, bu yılın ilk etkinliğini en güncel konu diye kriz üzerinden yapalım diye planlamıştık. Krizin dinamiklerini birlikte öğrenelim, tartışalım. Sonra bu sonuçlar üzerine beraber kafa yoralım. Bu olayın sadece iktisadi bir kavram olmadığını düşünerek, diğer boyutlarıyla birlikte ele alalım istedik. Tabii buradan bizim meramımız sağlığa ilişkin de çıktı çıkarmak

ama sanıyorum bunu uzun dönemde çalışmak lazım. Ancak şöyle bir şey söylemek mümkün: Özellikle tartışma kısmında krize karşı neler yapılabileceği konusunda da birlikte bir şeyler üretelim istedik.

Kapalı bir toplantı, kamuya açık bir toplantı değil, bir örgüt içi toplantı. Dolayısıyla duyurusunun yaygın olmamasının temel nedeni budur. Bir örgütsel yönetim faaliyeti olarak düşündük ve bu tartışmayla başladık. Sanıyorum bundan sonraki tartışmanın devamı, yani bu oturumdan sonra devamı sağlık üzerine sonuçları için birtakım çabalar sarf etmek.

Bu hafta içinde Ankara Tabip Odasının kriz raporu çıktı. Sanıyorum bu da bizim önümüzü açabilecek birtakım fikirler sunuyor. Bu ve benzeri tartışmaları yine sürdüreceğiz Sağlık ve Politika Çalışma Grubu olarak. Önümüzdeki birkaç tane konu şu: Özellikle hekim ve sağlık çalışanı emeğini tartışmak istiyoruz, küreselleşme sürecinde bunun etkilenmesi meselesini ele almak istiyoruz. Avrupa Birliği meselesini tartışmak istiyoruz ve Kürt meselesi bizim öncelikli konularımız arasında. Bu toplantı vesilesiyle değerli fikirlerini bizlerle paylaşacak olan arkadaşlarımıza; Mustafa Sönmez'e, Gamze Özdemir'e ve Mahir Sayın'a teşekkür ediyoruz. Pazar günü geldiler bizlerle görüşlerini paylaşacaklar.

Derdimiz, bu tartışmayı birlikte yürütmek. Önce onları dinleyeceğiz, öğleden sonra da sorularınızla, katkılarınızla bu tartışmayı şekillendireceğiz.

Ben tekrar hepinize teşekkür ediyorum, Altan kardeşim herhalde toplantıyı yönetir, ondan sonra birlikte değerlendirmesini yaparız.

Altan Ayaz: Size ilan ettiğimiz programdaki konuşmaya sadık kalarak ilerleyeceğiz. İlk Mustafa Sönmez bizimle bilgilerini paylaşacak, ardından Gamze Özdemir ve daha sonra da Mahir Sayın. Aralarda 15'er dakikalık aramız olacak. Öğle arasını saat 1 gibi düşünüyoruz, 1 ile 2 arası. 2 ile 6 arasında yaklaşık 4 saatlik bir Mehmet Zencir'in öncülüğünde bir tartışma forum bölümü yürütmeyi düşünüyoruz.

Şimdiden katılımınız için tekrar teşekkür ederim.

Buyurun efendim.

Mustafa Sönmez: Günaydın.

Size yapacağım sunum; aslında bir iki ay önce KESK için, benim yayına hazırladığım bir “sosyal dayanışma programı”nın bazı bölümlerini içeriyor. KESK, sonra DİSK’le beraber bunu kamuoyu ile basın toplantısı yaparak paylaştılar.

Sunumda önce bir dünya bağlamı var, dünyada kriz nasıl ortaya çıktı. Sonra Türkiye’ye geliyoruz ve Türkiye’nin bu krizden nasıl etkilendiği ve etkileneceği konusunda bazı tespitler var, arkasından da ne yapmalı, yani özellikle çalışanlar açısından böyle bir konjonktürde nasıl bir duruş, nasıl bir asgari program üretilebilir, böyle bir kurgusu var sunuşun.

İçinden geçmekte olduğumuz çok önemli bir zaman dilimi. Yani bu kriz, ne bölgesel, ne sadece sektörel, arızı bir kriz değil, oldukça kapsamlı, oldukça derin, dünya kapitalizminin içine düştüğü en önemli bunalım. Ama sürpriz değildi, bunu özellikle bilimsel gözle, tarihsel materyalizm bakışıyla analiz edenler böyle bir krizin gelmekte olduğunu epey zamandır öngörüyorlardı. Kapitalizmin ulaştığı düzeyde belli tıkanmalara uğradığını, ayağını sürmeye başladığını ve giderek böyle bir noktaya geleceği sürpriz değildi bizler açısından. Çünkü böyle krizler kapitalizmin doğasında var; bunu bir kere başında söyleyelim. Kapitalizm, kar ve sermaye birikimi üstüne dayalı, kar edecek sermaye biriktirecek, kar edecek sermaye biriktirecek, ama öyle bir noktaya geliyor ki ne bulunduğu düzey itibarıyla elde ettiği karlar onu tatmin ediyor, ne de sermaye birikimi tıkr tıkr işliyor. Kar oranları düşmeye başlıyor, dolayısıyla bunalımlara giriyor. Sonra bu bunalımları aşmak için çeşitli yöntemler geliştiriyor, önlemler geliştiriyor. Belirli bir daralmadan sonra tekrar bir yükselişe geçiyor, önünü açıyor. Dolayısıyla bu kapitalizmin zaten doğasında olan, anarşik yapısında olan, kar ve sermaye birikimi üstüne kurulu olmasından, karın özel tasarrufu ve giderek kitleleri daha çok güçsüzleştirilmesi üstüne kurulu olan yapısında var. Ama bu, kapitalizm kendiliğinden çöküyor, kapitalizm bitti anlamına da gelmiyor. Kapitalizm çürüte çürüte de ömrünü uzatabiliyor. İşte geriye dönüp baktığımızda hem doğayı çürüterek, hem insanları çürüterek, toplumu çürüterek mümkün olduğu kadar kendisine

yeni ömürler bulabiliyor. Dolayısıyla bu krizde ne kadar büyük olursa olsun sonunda kendiliğinden çöker biter beklentisi doğru değil. Kapitalizmin çöküşü, yok oluşu daha politik bir mücadele meselesi, bundan muzdarip olanların politik mücadeleleriyle ilgili bir şey.

Bu krizin ayak sesleri duyuluyordu. Son 30 yıl içerisinde özellikle 1974-75'te petrol krizini yaşadık. Sonra Latin Amerika'da borç krizi yaşandı. 1987'de New York Borsası çöktü, 1990-91'de tekrar bir daralma yaşandı. 1994'te Meksika'da Tekila krizi şeklinde yaşandı. 1997 Asya ve 98 Rusya krizleri yaşanmıştı. Sonra Türkiye bildiğiniz gibi önce 1994, sonra 2001 krizini yaşadı, aynı yıl Arjantin yaşadı. Amerika'da bir internet krizi oldu. Yani bunlar ayak sesleriydi ve sonuçta buraya gelindi.

Dünyada kabaca bir merkez ülkeler ve çevre ülkeler şeklinde oluşmuş bir ayrışma ve iş bölümü var. Tabii bu çevre ülkelerin de içerisinde bir hiyerarşi var, daha irice olanları var. İşte bugünlerde G-20 diye ifade edilen biraz dünya ekonomisindeki büyüklükleri itibarıyla de merkezde bulunan 7 büyük ülkeye bir şekilde Rusya'yı ekleyip bunun arkasından 12 tane çevre ülkesini daha katarak bir G-20 oluşumuna ulaşıldı ve şimdi dünyanın bu içinde bulunduğu kaotik durumdan nasıl çıkarız, bu G-20 ile tartışılıyor. Türkiye de bu G-20'nin içerisinde yer aldı; haliyle, yani 70 milyonluk bir ülke, özellikle 2000 sonrası yaşadığı, dünyadaki genel büyümeden aldığı payla da dünya genelinde dikkate alınır bir büyüklüğe ulaştığı için Türkiye de bu G-20'nin içerisine girdi.

Burada kimler var? Çin, Hindistan Asya'nın en büyükleri olarak, Doğu Avrupa'da eski sosyalist, şimdi Avrupa Birliği aday üyesi bazı ülkeler var, Türkiye var, Güney Amerika'da Meksika, Arjantin, Brezilya bunlar arasında.

Geriye dönüp baktığımızda merkez ülkeler nüfusun yüzde 15'ini oluşturmalarına karşın dünya hâsılasından yüzde 56 pay alıyorlar. İrili ufaklı bütün çevre ülkeler ise 144 ülke, bunlar da nüfusun yüzde 85'ini oluşturmalarına karşılık dünya hâsılasının yüzde 44'ünü gerçekleştiriyorlar. Küreselleşmenin bütün dünyaya refah yayacağı iddia edildi. Ama sonuçta kapitalizm dünyaya yayılırken eşitsizlik azalmadı, büyüdü.

Merkez ile çevre arasındaki iş bölümü tabii ki zaman içerisinde değişti. Yani, 20. yüzyılın başlarında Merkez Çevreden tarım ürünleri hammaddeler alıyordu, mamul mallar satıyordu. Sonra merkezdeki üretici güçlerin gelişimi, yaşanan sermaye birikiminin ulaştığı düzey itibarıyla bu roller farklılaşmaya başladı. Bu kez çevre ülkelere belli sanayiler taşındı, dayanıklı-dayanıksız tüketim mallarının üretimine yöneldi. Dolayısıyla bu çevre dediğimiz ülkeler zaman içerisinde bu merkezin belli ihtiyaçlarını karşılayan tedarikçi ülkeler olmaya başladılar. Yani bu merkezdeki ülkelere otomobilden beyaz eşyaya, elektronikten gıdaya, tekstile vesaire kadar belli sanayi ürünleri üreten ülkeler durumuna geldiler. Ama bu, kendi iç dinamikleriyle değil, merkezin dağıttığı roller gereği, iş bölümü gereği gerçekleşti.

Türkiye de bugün Avrupa'nın otomobil, ev elektroniği, gıda, tekstil, konfeksiyon, ihtiyaçlarını karşılayan tedarikçi ülkelere birisi durumundadır. Türkiye ihracatının yüzde 60'ını Avrupa'ya yapan bir tedarikçi ülke durumuna geldi. Asya'da başta Çin olmak üzere önemli bir tedarikçi coğrafya haline geldi. Latin Amerika, daha önceki öneminden kaybederek daha çok Amerika'ya tedarikçi ülke konumuna geldi. Avrupa'nın Almanya, Fransa, İngiltere, kısmen İspanya'dan oluşan, İtalya'dan oluşan merkezin etrafında bir çevre oluştu. O çevre de eski sosyalist Doğu Avrupa ülkeleriydi; Macaristan, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan.. Türkiye'yi de bunlara katabiliriz, yani Avrupa'da kendi içerisinde bir merkez ve çevre olarak bir iş bölümü içerisine girdi.

Küreselleşme, Afrika dâhil olmak üzere dünyanın en ücra köşelerine kadar kapitalizmi bir şekilde taşıdı. Sadece kapitalizmi taşımadı, buralarda her türlü mal ve sermaye hareketinin serbestleştirilmesi üstüne kurulu düsturu yaygınlaştırdı. O anlamda liberalizm rüzgârını her tarafa taşıdı. Yani sıra aşağı yukarı bütün bölgelerde bir özelleşme, yani devletin ekonomik aktör olarak devreden çıkıp devletçe yerine getirilen her tür ekonomik ve mümkün olduğu kadar sosyal hizmetin de ticarileşmesi, metalaşmasını aşağı yukarı dünyanın en ücra köşelerine kadar götürdü ve bunu düstur haline getirdi. Bu anlamda bu kriz işte bu kadar küreselleşmiş, bu kadar ticarileşmiş, metalaşmış bir dünyayı şu an etkilemek durumunda.

Bu dünya krizinden etkilenmemek mümkün değil. Bütün coğrafyanın, ülkelerin, ülkelerin içerisindeki neredeyse en ücra köşeleriyle bu durumdan etkilenecekleri aşikâr, böyle bir dünyadayız şu anda. Dolayısıyla, bütün toplumsal sınıflar, çalışan sınıflar, bütün köylünün her kesimi aşağı yukarı bu durumdan etkilenme durumundalar.

Kapitalizmin belli kuralları var, belli bir sermaye birikimine ulaşmışken, belli bir karı da elde etmek zorunda. O karı elde edemezse kar oranı düşmeye başlıyor ve yeni arayışlar içerisine, yeniden kar oranlarını yükseltecek arayışlar içerisine girmek durumunda. Bunu Marks, kapitalde kar oranlarının düşme eğilimini telafi edici önlemler olarak tanımlıyor. Bu telafi edici önlemler nedir? Kapitalizm ya dönemine ve şartlara göre, devleti devreye sokarak bu arızayı gidermesini istiyor, ya daha fazla dünyayı kapitalizme açarak bu sorunu halletmeye çalışıyor. Bugüne kadar metalaşmamış bir sürü şeyi, diyelim sağlığı, eğitimi, eğlenceyi, futbolu vesaireyi daha endüstrileştirerek, metalaştırarak alınır-satılır şeyler haline getirerek kendisine alanlar, kollar açmaya çalışıyor. Dünyadaki iş bölümünü değiştiriyor, daha az karlı alanları başka yerlere bırakıp, oradan onlara üretirerek, onlardan ucuza alarak bu sorunu halletmeye çalışıyor. İşte son geldiği aşamada da bütün bunları denedi.

1980 başlarında bütün ülkelerde korumacı duvarlarının indirilmesini, mal ve sermaye hareketlerinin serbestçe giderek artan ölçüde liberalleşmesinin iyi olduğunu herkese söyledi. Bunu muhtelif kurumlar aracılığıyla (IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü) gerçekleştirdi. Bütün ülkelerdeki duvarları aşağı indirerek, bunlara daha çok ithalat yapılması, daha çok para girişinin serbest olması, mal girişlerinin serbest olması; böylece daha liberal bir dünya, pazarların iyice açıldığı bir dünya inşa etmeye çalıştı. Bunun yanı sıra özellikle çevre ülkelere ücret mallarını üreten ve Merkez'e ihraç eden ülke rolleri verildi. Dahası bazı kirli sanayileri, artık kendi ülkesinde kar oranları yeterince cazip olmayan alanları aktardı. Bütün bunlar bu düşen kar oranını telafi etmeye dönük mekanizmalar. Bunun daha detaylı unsurlarından da bahsedebiliriz; iş gücünü esnekleştirdi, son derece anti sendikal bir iklimi dünyaya hâkim kıldı. Tabii ki köylülük ciddi ölçüde çözüldü, kentler kalaba-

lıklaştı, yedek iş gücü ordusu büyüdü, bunları tepe tepe kullandı. Bütün bunları, küresel kapitalizm, ömrünü uzatmak için ilerletti.

Aynı amaca dönük yaptığı şeylerden biri de finansallaşmaydı. Yani finansallaşma son numarasıydı ve ayağına dolanan şey oldu. O da, bir kuzudan 5 post çıkarma, bir varlık değerini en az 4-5 değer katına satmak şeklinde yaşandı. Adına türev piyasaları denilen piyasalarla böyle bir gerçek varlık değerinin çok çok kat üstünde bir finansallaşmayla, bir likidite bolluğu, buradan tabii yüksek karlar elde ettiği gibi dünyaya da böyle bir geçici, sanal bir bolluk bereket havası pompaladı.

Ama varlıkla, satışa çıkarılan kâğıdı arasında gerçekten ciddi bir şişme vardı, tam bir balon vardı. Bunun patlayacağı belliydi. Amerika'da sıradan yoksul insanlar, konut sahibi yapıldı ve onlardan ipotek senetleri alındı, çok büyük miktarlarda. Bunu bütün dünyaya paketleyip pazarlayıp sattı. Tabii en hızlı bir şekilde bu Amerika'ya, onun yanı başında da Avrupa'ya yayıldı ve akabinde bu şişme bu balon bir süre sonra patladı. Patlayınca haliyle önce Amerika'da finans sistemini çökertti, arkasından bu tür kâğıtları alan, bu alışveriş içerisinde giren Avrupa'daki bankaları büyük ölçüde aşığı çekti ve böylece mali sistemde bir çöküş başladı.

Global kapitalistler kendi öncülerine çok aykırı bir refleks geliştirdiler. Diyorlardı ki, en iyisi piyasadır; birisi hata yaparsa dokunmayacaksınız, hata yapan cezasını çekecek, dolayısıyla hani devlet müdahalesi, kurtarma vesairenin olmaması gerekirken hiç öyle olmadı, her ülke kendi ulus devletine sarılarak kurtarma talep etti. Başta tabii Amerika bir kurtarma paketiyle dev finans kurumlarının bazılarını devlet mülkiyetine alıp, bazılarını kaynak enjeksiyonu yaparak bu sistemdeki yarılanın daha geniş kesimlerine ulaşmaması için önlemler geliştirdi. Derken bu kurtarma paketleri, her ülke için bir adet haline geldi; arkasından hemen İngiltere aynı paketi açtı, Almanya açtı, derken Avrupa ve Japonya'da açtı. Dolayısıyla, ilk önce merkezde başladı bu sermaye kurtarmak için atılan can simitleri, kısa süre içerisinde çevre ülkelere de yayıldı.

Krizin çevre ülkelere yayılmasının biçimi farklı oldu. Adına toksik kâğıtlar denen bu düşük kaliteli senetlerin çevre ülkelerin finans sistemine bulaşmamasına rağmen çevre ülkeler kendilerini bir an-

da krizde buldular: Merkezde bir anda bir finansal sıkışma başladı, bankalar kredi açmıyorlar, krediyle çalışan firmalar dönmüyorlar, kimse para harcamıyor, talep düşüyor, firmalar batmaya başlıyorlar, işsizlik artmaya başlıyor. Dolayısıyla bir talep azalması ve hemen kısa sürede reel ekonomiye bir yayılma söz konusu oldu. Çevrenin bu ülkelere ihracatla ayakta kalması söz konusudur. Yani bu ülkelerden talep azaldığı anda çevre ülkeler mal satamamaya başlıyorlar ve anında çevre ülkeler de büyük bir yıkım içerisine girdiler.

Bizim gibi çevre ülkelerin bütün bu büyüme dinamikleri merkezden gelen kaynaklara bağımlı. Yani merkezden gelen ister doğrudan yabancı sermaye olsun, ister sıcak para adını verdiğimiz borsaya giren paradan olsun, buna dayandı. Yani çevre ülkesiniz, dışarıdan gelen, merkezden gelen kaynaklarla büyüyörsünüz ve o büyüme sırasında ürettiğiniz mal ve hizmeti de yine merkeze satıyorsunuz, ama bir an geliyor ki merkez sizden o talepte bulunmuyor. Dolayısıyla sizin ihracatınız daralmaya başlıyor, artı oradan gelen kaynaklar kaçmaya başlıyor, sıcak para özellikle. Çünkü sıcak para da biliyor ki bu memleket çevre memleketler, ihracat yapamıyorlar ve artık ihracat yapamayacaklar, para kazanamayacaklar, o zaman benim burada işim ne? Diye düşünmeye başlıyorlar. Hazır orada, merkezde daha karlı alanlar varken çevredeki dış kaynaklar, yabancı kaynaklar merkeze çekilmeye başlayınca çevre de çökmeye başlıyor. Dolayısıyla çevrenin çöküşünün merkezdeki finansal sıkışmayla ilgisi olmasa bile bu merkez ve çevrenin birbirine böyle bir şekilde entegre olması ve merkeze bağımlılık hem ihracat yönünden tedarikçi ülke olan ihracat yönünden, hem de dış kaynağı kullanan ülke olması hasebiyle çevre ülkeler de dolayısıyla sıkışmaya başladılar. Ne oldu çevre ülkelerde de bu kez herkes ulus devletine gidip yardım istemeye başladı. Yaklaşık merkez, çevre 25 ülkede 6 trilyon dolarlık bir kurtarma paketi hazırlamış durumda bu sistemi ayağa kaldırmak için. Fakat kendileri de kabul ediyorlar ki, bütün bu paketlere rağmen henüz dip bulunabilmiş değil. Yani dip nedir? İşte krizlerin ifade biçimleri, bu ya “V” şeklinde olur, hani iner, dibe vurur, yukarı çıkar. Ya “U” şeklinde olur aşağıda biraz kalır yukarı çıkar. Ya “W” şeklinde olur, iner çıkar, iner çıkar filan, böyle harflerle ifade ediyor ya da böyle L şeklinde olur, bir türlü

çıkılmak bilmez. Bunun ne olduğuna dair kimsenin henüz bir kestirimi yok. Sadece büyük kaygı ve endişe içinde itiraf ettikleri şey bir türlü dip bulunamadı şimdikiye kadar, yani bütün bu kurtarma paketlerine rağmen dibe henüz ulaşamadı.

2008 dünya kapitalizmi için kayıp, 2009'da işler biraz daha kötü olacak, 2010'a dair henüz öngörü geliştirilemiyor. Yani IMF bu sene 4 defa öngörü revize etti, bir türlü ne olduğunu anlayamadılar, başta söylediklerini yenilediler, en son 8 Ekim'de yeni bir öngöründe bulunmuşlardı, 2009'da dünya ekonomisi ancak yüzde 3 büyür diye. Sonra bir ay geçmedi 6 Kasım'da, yeniden bir öngörü tazelediler. Bu kez dünya ekonomisindeki büyümenin ancak yüzde 2,2 olacağını, merkezde gelişmiş ülkelerde, eksi 0,3'e ineceğini, Amerika'da eksi 0,7 olacağını, Avrupa'da eksi 0,5 olacağını, bütün merkezde sıfırın altına ineceğini; büyüme değil dolayısıyla küçülme yaşanacağını öngördüler. Kabul edildi ki bu finansal kriz haliyle reel sektöre yansıyor ve bütün dünyada mal ve hizmet üretimi düşecek bu merkez ülkelerde sıfırın altına düşecek, çevre ülkelerde de önceki büyüme tempolarının altına inecek. Yani bir anlamda resesyon, isterseniz depresyon, ne diyecekseniz deyin IMF tarafından da tescil edildi, kabul edilmiş oldu.

Şimdi durum şu; Merkez kendi derdinin dermanını henüz bulabilmiş değil ama, bu yataktan kalkışı biraz da çevreden bekliyor, yani çevrede bir iyileşme olursa ya da hayat bir şekilde devam ederse bunun merkeze de etkisi olabileceğini düşünüyor.

İkinci bir endişeleri ve IMF'yi devreye sokmalarının nedeni; çevre ülkelerde tabii hatırı sayılır miktarda bir dış alacak var. Bu alacağın IMF üstünden teminat altına alınması gerekiyor. Onun için bu ülkeleri mümkün olduğu kadar IMF ile irtibat halinde tutup IMF'nin disiplini altına sokarak bu alacakların bir şekilde garanti edilmesi niyeti ve arayışı var. Hatta bazı ülkelerde bu borçları devlet garantisi altına alma beklentisi var, çünkü borcun çoğu özel sektörün, Türkiye'de olduğu gibi böyle bir beklenti, arayış var. Ayrıca, tabii böylesi dönemlerde merkezkaç hareketleri söz konusu olur mu, yani her çevre ülke kendi idealleri ve başka arayışlar içerisine girebilir mi ya da dünyada yeni güç oluşturmaya dönük arayışlar söz konusu olabilir mi? Başta mesela Çin olmak üzere, Çin, Rusya

bunlar yeni emperyal güçler. Bunların etrafında yeni arayışlar olur mu? Dolayısıyla merkezin inisiyatifi kaybolabilir mi kaygısı da var. Bunları da elimine etmek için sürekli bir IMF'nin etrafında tekrar merkezin saçağında çevre ülkeleri tutma niyeti, arayışı da var.

Türkiye'ye dönelim. Türkiye bu krizin neresinde? Bir kere Türkiye bu krize kırılan bir vaziyette yakalandı, onu tespit etmek lazım. Aslında kriz bu boyuta varmadan önce Türkiye'de iklim iyi görünmüyordu. Bir kere bu 2002-2006 döneminde yaşanan büyüme yine dış kaynak girişiyle söz konusu olmuştu. 2001'de yüzde 7,5 daralmadan sonra yüzde 8'e, 6'ya, 7'ye, 6'ya varan böyle bir büyüme dönemi yaşandı. Bu büyük ölçüde tabii dış kaynak girişiyle oldu, çünkü o sırada dünyada bir likidite bolluğu vardı. Kaynak dışarıda bol olduğu için rahatlıkla o kaynaktan yararlanarak ister doğrudan yatırım, ister sıcak para biçiminde bu büyümeler gerçekleştirildi. Ama 2007'ye gelince büyüme yüzde 4,5'a düştü, bir tempo kaybı başladı ve 2008'in 2. çeyreğinde 1,9'a düştü. Dolayısıyla, böyle bir sıkıntısı vardı bu büyümenin de, tabii özelliği büyük ölçüde, Avrupa'nın Çin'i olmak diye özetleyebileceğimiz bir büyüme olmasıydı.

Reel ücretler aşağıya bastırılıp bir verimlilik artışı sağlanıyordu. Rekabet gücü bulabilmek için yedeklenmiş iş gücünü tepe tepe kullandılar. İstihdam hiç artmıyor, buna karşılık işçi başına üretim yükseliyor. Dolayısıyla, bu yere göğe sığdıramadıkları 2002-2006 döneminin büyümesi de esas olarak kaba bir emek sömürsüne dayalı büyüme idi. Demin de bahsettim, yeterince istihdam yaratmayan bir büyüme idi. Yani, yeterince istihdam yaratmayan yok-sullaştırıcı bir büyüme aslında, bol emek, iş gücü var, onu tepe tepe kullanıyorsunuz. Dolayısıyla, Türkiye için bu büyük krizden önce zaten bir iniş başlamıştı. Yani bu kriz olmasaydı bile bugün Türkiye'de ciddi bir iniş söz konusu olacaktı. Bundan TUSİAD da raporlarında şikâyetçiydi. Yeni arayışlar var, bu yeni arayışlar da mikro politikalar adı altında emeğin daha çok sömürülmesine dayalı önlemlerden ibaretti.

Bizde bu kriz kendisini özellikle sanayide gösterecek. Sanayiden başlamasının da nedeni şu: Bir kere bu sanayi kesimi de reel sektör, bütün bu kriz boyunca ciddi ölçüde borçlandı, dolayısıyla ciddi

■ bir borç yükü var. Bu borcu çevirmede şu an sıkıntıları var. Önemli ölçüde büyümesini Avrupa'ya ihracat üstüne bina etmişti, Avrupa'dan ihracat kesilmeye başlayınca, ayrıca içeride talep azalmaya başlayınca şimdi bir talep sıkıntısıyla karşı karşıya kaldı. Çoğu fabrikalar borcu çevirmede sıkıntıya düşünce kriz önce reel sektörden, sanayiden başladı. Nitekim sanayi üretim indeksi hızla düşmüş durumda. Yani reel sektörden başlıyor bu ve daha önce 2001'de yaşadığımızdan farklı bir eğilim.

Şimdi Türkiye'nin yüz yüze kaldığı risklere bakalım.

Bir kere , ihracat yüzde 60 oranında AB'ye bağımlı olduğu için, AB'de daralmadan dolayı bir talep azalması var, büyüme tıkanmış durumda.

Dış kaynak girişi durdu, özellikle sıcak paranın çıkışı başladı ve geriye dönüşü epey zaman alacak. Dış borçların döndürülmesinde sıkıntı var, Türkiye'nin mali sektörü AB'li bankalara satılmıştı, bundan dolayı da bir risk yaşanıyor. Bir de, AKP'nin risk yönetiminde de ciddi basiretsizlikler, sorunlar var. Toplumun bütün kesimleriyle, hatta büyük sermayesiyle de kavgaları var. Bir de ülkece çok yakıcı ve bir türlü çözüm bulunamayan bir Kürt sorunu meselesi var, buna bir barışçı çözüm getirilememesinin yarattığı gerginlik var. Bu risklerle Türkiye bu krize yakalanmış durumda.

En zayıf halkayı tabi cari açık oluşturuyor, yani döviz açığı; bunun halledilmesi lazım. Bu milli gelirin yüzde 6'sına yaklaşmış durumda. Dış borç stoku 2008 itibariyle 285 milyar dolara ulaşmış durumda, bunun yüzde 67'si özel sektör dış borcu. Bankalar alacaklarını tahsilde güçlük çekiyorlar yavaş yavaş. Kapanan şirket sayısı, protestolu senet sayısı, karşılıksız çek tutarları artıyor. Hızlı bir kur şoku yaşandı bildiğiniz gibi Ekim ayında; 1.20'lerde olan dolar 1.70'lere çıktı; çünkü bu, sıcak paranın çekilişiyse beraber dövize olan talep artıyor, ayrıca bütün dünyada buna olan talep artıyor, bu beraberinde ciddi bir kur şoku yaşıyor. Kurun yükselmesi tabi başta dış borcu olan firmaları ciddi ölçüde etkileyecek, borçlarını ödemedi ve TL karşılıklarını bulmada ciddi sıkıntıları olacak.

Türkiye'de özellikle çalışanlar açısından gündemdeki tehlikeler neler, onu böyle satır başlarıyla özetleyelim;

Bir kere ciddi bir etnik ve mezhepsel çatışmaların kışkırtılmasına uygun bir zemin var; buna çok dikkat etmek lazım.

Fiyatlar yeniden artıyor, kurdaki artışla beraber yeni bir pahalılık dalgası olabilir. İşte en sık karşılaşılan şey, bu reel sektördeki çöküşle beraber yeni bir işsizlik dalgası geliyor. IMF ile eninde sonunda anlaşıldığı taktirde sanırım yine bildik bir bütçe disipliniyle bir yoksullaşma söz konusu olabilecek. Toplumdaki bu anti demokratikleşme tabii bütçeye de yansıyor. Burada savunma, güvenlik dedikleri asker, polis bütçeleri artırılırken, sosyal harcamalar kısılabiliyor. Dış kaynak olmadığı için içeriden daha fazla özelleştirmeye, satışa gidebilirler. B2 dedikleri orman vasfını yitirmiş arazilerin satılması da gündeme geliyor. Batık banka ve firmaları kurtarmaya gidebilirler; bunun faturasını yine topluma çıkartabilirler. Borçlu ailelerin borç yükü 115 milyar TL'yi bulmuş durumda, özellikle bu son dönemdeki büyümede aileleri borçlandırarak iç talep yaratıldı. Burada da ciddi icra-iflas meseleleri yaşanabilir. Ve beklenildiği gibi anti sendikal saldırılar, anti demokratikleşme artabilir bu dönem içerisinde.

Ne yapılmalı noktasına gelelim.

Burada iki başlık altında öneriler var. Tabii ki çalışanlar açısından nihai kurtuluş bir sosyalizm programı, bunu başta ifade etmek lazım ama, böyle bir programa yönelişte de bugün reformlar, bazı demokratik açılımlara ihtiyacımız var. Dolayısıyla bu önerdiğim iki ayaklı program bir reformla, bir ekonomik, demokratik talepler programı

İlk sıraya mutlaka tensikatlara karşı durulmasını, işsizliğin önüne emek barikatı kurulmasını koymamız lazım.

Bugün en yakıcı sorunu bu oluşturuyor. Sıkıntıda kalan her firma ilk elden işçi çıkarmaya yöneliyor. Onun için ilk başta emek örgütlerinin, mesleki örgütlerin, demokratik kamuoyunun bu şekilde bir emek barikatıyla bunların karşısında durulması lazım.

Bütçe üstünden bazı taleplerde bulunabiliriz. Bütçenin daha sosyal ve adil bir bütçe olmasını istemeliyiz. Bütçede özellikle artacak olan yoksullaşmaya karşı bir fon istemeli, bir fon oluşturulmasını ve yoksul ailelere, özellikle yoksul ailelerin annelere doğrudan bir

maaş bağlanmasını, bütçeden bir sosyal destek sağlanmasını talep etmek gerekir.

Yanı sıra küçük üreticinin, tarımın bütçeden daha fazla desteklenmesini, yani üretimin bu anlamda ayakta kalmasını talep edilebilir. Mutlaka maliye politikalarına müdahale gerekiyor. Vergi-harcama ikilisi önemli bir adalet sağlayıcı alan olabilir. Vergide hem dolaylı, hem de Gelir Vergisi üstünden çalışanların yükünün azaltılıp daha çok sermaye kesiminin vergilendirilmesi, ama özellikle de nüfusun yüzde 1'ini oluşturmasına karşı milli gelirden yüzde 16-17, belki yüzde 20'lere ulaşan payı alan kesime bir servet vergisi getirilmesini talep etmemiz gerekir. Bunlar öncelikli sosyal taleplerimiz.

Tabii bunlarla beraber toplumun geneliyle ilgili de bazı sözlerimizin olması gerekir. Burada da IMF anlaşmalarından uzak durulmasını ve daha yerli üretime dayanan, kendi kaynaklarımıza dayanan planlı bir büyümeyi, planlı fakat demokratik, bütün toplum kesimlerinin katılımıyla oluşturulacak bir planlı kalkınmayı önermek gerekiyor. Bu yeni planda kamuya yeniden üretici görevler verilmesini talep etmemiz lazım. Yani yerli kaynaklarla enerji üretilmesi, sulama yatırımlarının artırılarak tarımın reforma dayalı olarak gıda sanayinin geliştirilmesi söz konusu olur. **Zordaki firma ve bankalar eğer kamulaştırılırsa burada yönetimin çalışanların öz yönetimine verilmesini savunmamız gerekir. Bizim mutlaka çalışanların yönetime girmesi şeklinde bir düsturu benimsememiz gerekir.** Yıkıcı rekabete karşı Gümrük Birliği'nin askıya alınmasını, yerli üretimle istihdamı istemeliyiz, desteklemeliyiz. Başta sıcak paranın giriş çıkışının yarattığı istikrarsızlığı ortadan kaldırmak için sermaye hareketlerine bir denetim, kontrol istemeliyiz.

Yine hem demokratikleşme, hem de artan kent nüfusunun beklentisi olan hizmetler için yerel yönetimlere daha fazla kaynak ve daha fazla yetkiyi istemeliyiz. Kent meclisleriyle daha ciddi demokratik yönetimleri talep etmeliyiz. Son ama en önemlisi, Kürt sorununa mutlaka bir barışçı çözüm paketi önermeliyiz. Burada Kürt kimliğinin tanınması, kültürel haklarının hakkıyla yerine getirilmesi, bölgenin iş ve aş sorununa açılım getirecek programların uygulanma-

sı; bütün bunların barışçıl iklim içerisinde gerçekleşmesini talep etmeliyiz.

Özetle, böyle iki ayağı olan bir sosyal dayanışma programıyla emek örgütlerinin mücadele etmesi gerektiğini, bu mücadelenin daha ileri, daha nihai hedeflere inandırıcı olabileceği düşüncesindeyim.

Herkese teşekkür ederim.

KÜRESEL KRİZ ve TÜRKİYE

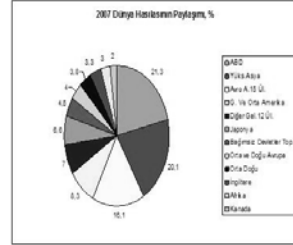
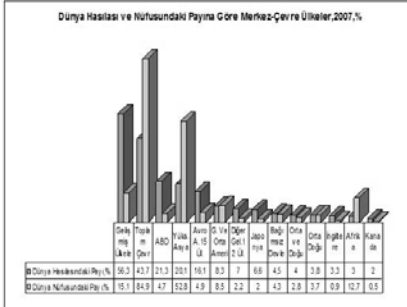
MUSTAFA SÖNMEZ
mustafasnmz@hotmail.com

Kasım, 2008

YENİ BİR BÜYÜK KRİZ... Dünya kapitalizmi son 30 yıldır teklilyor.. 1974-76 petrol krizini, 1979-80'deki daralma izlemişti. 1984'teki Latin Amerika borç krizinin arkasından 1987'deki New York borsasının çöküşü gelmişti. Ardından , 1990-91'de yeniden bir ekonomik daralma yaşanmış, bunu 1994 Meksika "tekila krizi" izlemişti. 1997 Asya ve 1998 Rusya krizlerinden sonra Marmara depreminin etkisiyle 1999'da Türkiye ekonomisi negatif büyüme yaşamış, ardından da 2000 sonu ile 2001'de tarihinin en derin krizlerini yaşamıştı. Aynı yıl Arjantin'de de mali çöküş ve kriz yaşanmış, ABD'de de "yeni ekonomi" çökmüştü. Şimdi, daha büyük ve global bir kriz yaşanmaya başladı

DÜNYA'DA GELİRİN PAYLAŞIMI ÇOK ADALETSİZ- Global krizin derininde , dünyadaki gelirler merkez-çevre ülkeleri arasında adaletsiz dağılımı da etkili. Merkezdeki 31 ülke, nüfusta yüzde 15 payı olmasına karşılık, dünya hasılasından yüzde 56 pay alıyor. Buna karşılık nüfusun yüzde 85'inin yaşadığı 141 çevre ülkesi, dünya hasılasından yüzde 43-44 pay alıyor. Çevre ülkelerine ucuz emegüçünü ve hammaddelerini kullanarak "merkez" için dayanıklı-dayanaksız mal üretme ve ihrac etme rolü veren Merkez ülkeler, içine girdikleri krizle daralınca, krizi anında çevre ekonomilerine yansıtırlar ve onları da krize sürüklediler.

GELİRİN GLOBAL PAYLAŞIMINDA ADALETSİZLİK BÜYÜK KRİZLERİ DE HAZIRLIYOR

1950'LERDEN 1970'LERE... Kapitalist dünya 1950-1974 arası baş döndürü büyüme hızlarıyla geçirdikten sonra, sermaye birikiminin ulaştığı düzeye göre, karlar tatmin edici gelmemeye başladı ve kar oranlarını yükseltici yeni arayışlar başladı.

- Kapitalist dünya 1950 sonrasında sanayileşme ve ticaret politikalarının devlet müdahaleleri tarafından yönlendirildiği ve finansal sistemin ulusal politikalar tarafından düzenlenerek sıkı bir şekilde denetim altına alındığı bir uluslararası sistemin inşasını gerçekleştirdi.
- Bretton Woods adıyla anılan bu sistemin ayırt edici özelliği Amerikan Doları'nın küresel pazarlarda temel alışveriş parası olarak kullanılmasıydı. Döviz kurları ABD Doları'na görece sabitlenmişti.
- Emek ile sermaye arasında ise göreceli bir "barış" ortamı vardı ve bu, devletin "sosyal" işlevlerinin devreye sokulmasıyla sağlanmaya çalışılmaktaydı.
- Kapitalist dünya 1950-1974 arası yıllık ortalama yüzde 3'e yakın büyüme hızlarıyla geçirdi. Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın yoksul emekçileri tarihte ilk defa reel gelirlerinde bir artış olanlığı yaşamışlardır.
- Ancak, bir yandan da artan küresel rekabet ile birlikte kapitalizmin değişmez yasaları işlemekteydi. Üretim kitleselleşip sermaye birikimi yoğunlaştıkça kar oranlarında da kaçınılmaz bir düşüş boy gösteriyordu.

1980 SONRASI YENİ YÖNELİŞLER. Sermaye, aşırı üretim sorunundan üç yolla kaçmaya çalıştı. Bunlardan ilki neoliberal yeniden yapılandırmayı. Bu yol Kuzey'de Reaganizm ve Thatcherizm ve Güney'de Yapısal Uyum biçimini aldı. Amaç, sermaye birikimini canlandırmaktı. Küreselleşme ve finansallaşma, diğer önlemlerdi.

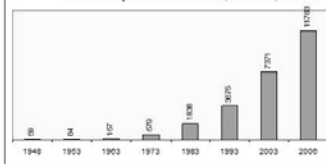
Küresel sermayenin düşük kar oranları karşısında bir önlemler, Küreselleşme oldu. Bu, ticaretin serbestleştirilmesi, küresel sermayenin hareketliliğinin ve yabancı yatırımların önündeki engellerin kaldırılmasıyla gerçekleştirildi. Ancak bu yöneliş, üretken kapasiteyi artırdığı için aşırı üretim sorununu dindirmek yerine artırdı. Son 25 yıldır Çin'deki üretken kapasite müthiş arttı. Bu durum fiyatlar ve karlar üzerinde tersine bir etkiye bulundu.

Aşırı üretimin neden olduğu daraltıcı etkileri neoliberal yeniden yapılandırma ve küreselleşme yoluyla telafi etmekte elde edilen sınırlı kazanımlar karşısında, üçüncü önlem, yani finansallaşma, karlılığı artırıp korumada çok kritik bir önem kazandı.

Finansal spekülasyon ve finansal rantlar, sanayi kârlarındaki gerilemeyi telafi etmekteydi. 1980'lerin ortasından başlayarak ABD'de finans dışı kesimlerin kâr oranları yeniden yükselmişe geçti. Finansal spekülasyon ve finansal rantlar, sanayi kârlarındaki gerilemeyi telafi etmekteydi.

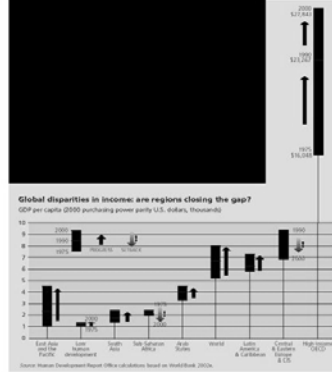
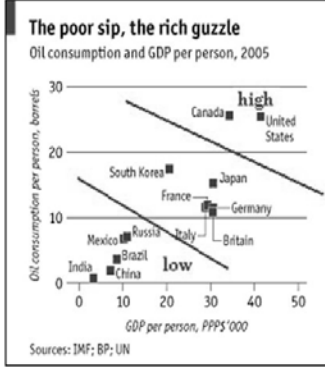
Bu arada finansal serbestleştirilmeyle birlikte finansal sermayenin kısa dönemli, spekülatif nitelikli kararları, sanayileşme hedeflerinin önüne geçiyordu. Örneğin, James Petras ve Henry Weltmeyer, reel sektörde kullanılan her 1 dolara karşılık, dünya finans piyasalarında 25-30 dolara kadar işlem hacmi gerçekleştirdiğini hesaplıyor: 1970'lerde günde yaklaşık sadece 190 milyar dolar hacmi olan dünya döviz piyasası işlemlerinin, 1990'ların başında günde 1,2 trilyon dolara, günümüzde de 1,9 trilyon dolara ulaştığı durumda olduğunu belirtiyordu. Bu rakamın, dünya ticaret hacminin 70 misline ulaştığı gözlenmekteydi.

DÜNYA BİRAÇ PAZARININ BÜYÜMESİ 1948-2006, MİLYAR \$

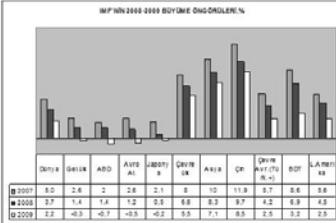
1980 SONRASINDA YENİDEN-YAPILANMA, KÜRESELLEŞME VE FİNANSALLAŞMA İLE ÖMRÜNÜ UZATMAYA ÇALIŞAN GLOBAL TEKELLER, ÇEVRE ÜLKELER İLE GELİŞİMLİK UÇURUMUNU DA BÜYÜTTÜLER

2008 AĞUSTOS'UNDABAŞLATILAN GLOBAL KRİZE DEVLET MÜDAHALELERİ HENÜZ İŞE YARAMADI

- 2008 yılı Ağustos ve Eylül aylarında gelişmiş ülkeler, kriz karşısında piyasalara eggüdümlü olarak yüksek miktarlarda likidite sağladılar. 7 Eylül'de FannieMae ve Freddie Mac'in yönetimini Federal Emlak Finansmanı Ofisi'nin devralmasıyla finansal kriz yeni bir boyuta ulaştı.
- 15 Eylül 2008 tarihinde finansal kuruluşlardan Lehman Brothers şirketi iflasını açıkladı, 16 Eylül 2008 tarihinde American International Group (AIG) adlı dünyanın en büyük sigorta şirketinin hisse senetleri yüzde 60 değer kaybetti ve ABD Merkez Bankası (Fed) tarafından yüksek miktarda mali destek sağlanarak kurtarıldı.
- Diğer büyük yatırım şirketlerinin de mevduat kuruluşlarına sağlanmakta olan Fed'in kısa dönemli likidite imkanlarından yararlanma istekleri risk algılamasını artırdı ve dünya genelinde bankalararası para piyasaları kilitlenerek fonlama maliyetleri yükseldi.
- Finansal piyasalardaki likidite sıkışıklığı nedeniyle Fed piyasadaki likiditeyi artırıcı önlemler almaya devam ediyor.
- Bir başka önlem olarak da Fed, Avrupa Merkez Bankası, İngiltere Merkez Bankası, Japonya Merkez Bankası ve İsviçre Merkez Bankası'nın Amerikan doları cinsli likidite işlemlerine kaynak sağlamak amacıyla takas yetki limiti 620 milyar ABD dolarına çıkarıldı, daha sonra tamamen serbest bırakıldı.
- Fed, vadeli finansman piyasasındaki likidite sıkışıklığını önlemeye yönelik olarak Özel Sektör Tahvil Finansman Kolaylığı programını uygulamaya koyacağını açıkladı.
- 2008 yılının ilk çeyreğinde yıllık yüzde 2.1 oranında büyüyen Euro bölgesi ekonomileri yılın ikinci çeyreğinde önceki yıla göre ancak yüzde 1.4 oranında büyüdü. Euro bölgesi büyümesine ilişkin beklentiler, gelecek dönemde büyümeyi olumsuz etkileyecek.

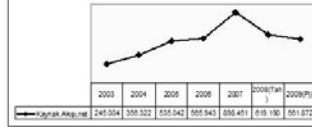
DÜNYA EKONOMİSİNDE TOPTAN KÜÇÜLME: Başlangıçta kötümser olmayan IMF, kriz karşısında, 2008'de 4 kez büyüme tahminlerini değiştirdi. IMF'ye göre, 2009'da Türkiye'de büyüme, dünya ekonomisi ortalaması olan yüzde 2,2'ye düşecek. IMF, 2009'da büyüme oranının, ABD'de yüzde -0,7, AB'de yüzde0,6'ı ve Japonya'da yüzde 0,2'ye düşeceğini, Çin'in dahil olduğu çevre(yükselen) ülkelerde ise büyümenin yüzde 5,5 olacağını öngörüyor.Türkiye'nin dahil olduğu Çevre Avrupasında da 2009 büyümesi yüzde 2,5 olarak öngörüldü.

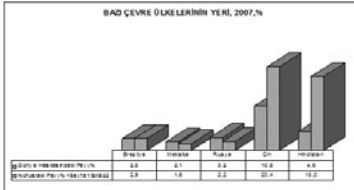
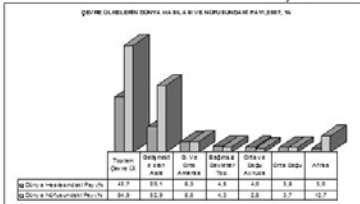
- Batı'daki kredi krizi, düşük faiz ortamından yararlanıp dış açığı finanse etmiş Türkiye gibi, "yükselen (emerging)" az gelişmiş ülkeleri bir hayli sarsacak
- Kısa adı IIF olan Uluslararası Finans Kurumu'na göre, aralarında Türkiye'nin de olduğu 30 "yükselen pazar"a dış kaynak akışı 2007'de yaklaşık 900 milyar dolar iken 2008'de 519 milyar dolara düşecek ve 2009'da da 562 milyar dolara inecek. Bu, yükselen pazarlarda büyümenin aşağı inmesi demek.

- IMF'nin kapısına gelişmekte olan ülkelere sıraya girdi bile. İzlanda, Ukrayna, Macaristan IMF ile stand-by anlaşmasına hazırlanıp kaynak isteyen ilk ülkeler oldu.
- AKP iktidarı yerel seçim öncesi IMF freni istemezken TÜSIAD, IMF için direttiyor. AKP, IMF ile stand-by anlaşmasına yapamıyacak kalacak görünüyor.

İF'ye Göre Yükselen Ülkelere Kaynak Akışının Seyri, 2003-2009(P),Milyon \$

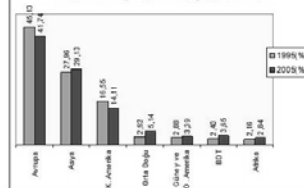

KRİZ, MERKEZ'DEN ÇEVREYE YAYILIYOR. 2008 Global krizi, "merkez" ülkelerden ABD'ye patladı ve hızla Avrupa'ya, Japonya'ya sıçradı. Ancak, çevre ülkeler kendilerini bu sarsıntıdan kurtaramadılar. Büyümelerini dış kaynak girişiyabancılığın sağladığından sermaye ve sıcak para, dış kredi) ile gerçekleştiren çoğu çevre ekonomisi, "merkez"e ihracat yapamama, dış kredi borcunu döndürememe, yeni dış kaynak girişi çekememe sorunu ile karşılaştı. Cari açık veren Brezilya,Rusya ve Meksika, çevrenin en büyükleri

TOPLAM 141 ÇEVRE ÜLKESİNİN NÜFUSU, DÜNYANIN YÜZDE 85'İNE YAKLAŞIKKEN DÜNYA HASILASINDAN ALDIĞI PAY YÜZDE 43 DOLAYINDA. BUNLARDAN BREZİLYA, MEKSİKA, RUSYA, ÇİN VE HİNDİSTAN, ÇEVRE ÜLKELERİN HASILADAKİ PAYININ YARISINA SAHİPLER.

Büyükler ve İhracat Paylarının Değişimi, 1995-2005, %

ÇEVRE'DEN KAYNAK ÇEKİLİŞİ VE KRİZ. Aralarında Türkiye'nin de olduğu düşük kur-yüksek faiz politikası uygulayan çevre ülkelere yönelen sıcak para ve diğer kısa vadeli krediler, şimdi bu ülkelerden çıkmaktadır. Pekî nereye gitmektedir ? ABD ve AB'de, devlet tahvillerine.. Yani , "çevre'den merkez'e bir kaynak akışında makas değişikliği.. Bu, aralarında Türkiye'nin de olduğu birçok ülke için, durduk yerde krize girmek demek. Nitekim, 50 milyar dolar cari açığı, 284 milyar dolar (üçte ikisi özel sektöre ait) dış borç yükü olan Türkiye, bütün mali yapının sağlam olduğu iddiasına rağmen hızla krize sürüklenmektedir.

2008 DÜNYA KRİZİ ÖNCESİ TÜRKİYE KAPİTALİZMİ ZATEN TIKANMIŞTI..

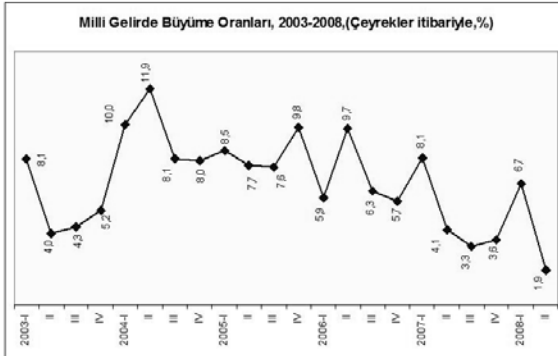
- ABD'DE BAŞ GÖSTEREN, TÜM DÜNYAYA YAYILAN VE DEPRESYONA GİREN KÜRESEL KRİZDEN ÖNCE, TÜRKİYE KAPİTALİZMİ 2002-2006 DÖNEMİNİN UCUZ EMEĞE DAYALI BÜYÜMESİNİN ARDINDAN, 2007'DE ZATEN İNİŞE GEÇMİŞTİ.
- 2007'NİN BAŞINDAN İTİBAREN BÜYÜME YAVAŞLADI, ENFLASYON İKİ HANEYE SİÇRADI, İŞSİZLİK KEMİKLEŞTİ, CARİ AÇIK HIZLA TIRMANDI. KIRILGANLIKLAR ARTTI. DOLAYISIYLA BUGÜNKÜ KRİZİ SADECE DIŞARIYA BAĞLAMAK DOĞRU DEĞİL.

DIŞ KAYNAKLA BÜYÜME ÇIKMAZI.. Türkiye, son yıllardaki büyümesini ağırlıklı dış kaynak girişi ile gerçekleştirdi. Dış kaynak girişinin azalması küçülmeyi getirecek. İlk yıllarda sıcak para lokomotif gücü. Dış kaynak girişinde son yıllarda sıcak paranın ağırlığı azaldı, doğrudan yabancı sermaye girişleri önem kazandı. Türk bankalarının yabancılar tarafından satın alınması, sigorta şirketlerinin yine yabancılarla satılması, Telekom'un özelleştirilmesi , bazı Türk firmalarına yabancı ortak gelmesi ile dış kaynak girişi 2005'te 44 milyar dolara, 2006'da 46 milyar dolara, 2007'de ise 50 milyar dolara yaklaştı.

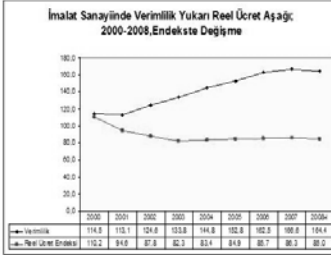
Buyüme ve Sermaye Girişi ve Kaynak Kaybı

	GSMH (Buyüme yüzde)	Sermaye Girişi(Net Milyon \$)	YATIRIM GİDERLERİ		TOPLAM (Milyon \$)
			Faiz (Milyon \$)	Kar Transferi ve Diğer Yatırım Giderleri	
2000	7,4	6.923	6.299	539	6.838
2001	-7,5	-16.684	7.134	619	7.753
2002	7,9	414	6.402	638	7.040
2003	5,8	11.612	6.987	816	7.803
2004	8,9	18.773	7.148	1.138	8.286
2005	7,4	46.336	8.033	1.451	9.484
2006	6,1	42.518	9.346	1.716	11.062
2007	4,5	49.449	10.808	2.459	13.267

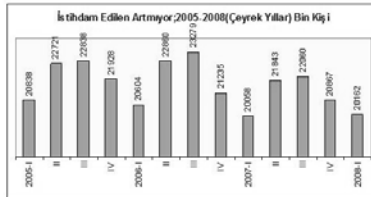
2001 KRİZİNDEN YENİ BİR KRİZE: Türkiye 2001 krizinin travmasını aşmadan 2008'de yeni bir krize girdi. 2001 krizi sonrası girilen patikada, Türkiye kapitalizmi, ihracatçı Asya ülkeleri ile yarışmaya çalışan, ucuz emeğe dayalı bir büyüme denedi. Ancak bu Asyalılaşmada da kısa sürede nefes tıkanıdı. Sıra dışı ve şanslı bir dünya konjonktürü ile iktidarı kazanan AKP'nin, Kemal Derviş'in altyapısını hazırladığı bu Asyalılaşma'nın 2006 da sonuna gelindi ve ekonominin büyüme temposu düştü, patinaj başladı. 2008 ikinci çeyreği büyüme oranı yüzde 2'nin altına indi.

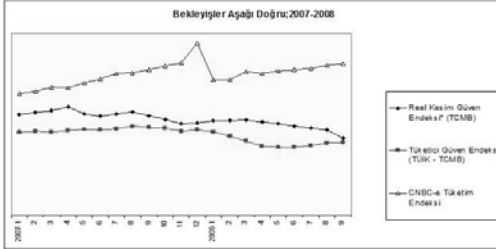
2001 KRİZİNİ AŞMA VE YENİDEN BÜYÜME UCUZ EMEKLE OLDU-2001 krizinden sonra daha az işçi çalıştırıp onlardan daha çok üretmeleri, ama daha az ücreti kabul etmeleri dayatıldı. Bu insafsız sömürü sayesinde kriz geçiştirildi. Ancak, çalışanların krizi hiç azalmadı, 2001-2008 arasında verimlilik, yani çalışan başına üretim yüzde 45 artarken reel ücretler yüzde 10 geriledi. Yine aynı dönemde çalışan sayısı ancak yüzde 5 artarken kişi başına üretim yüzde 45 yükseldi. 2007 sonrasında bu "Aşyalışma-Çinleşme" bile yeterli gelmemeye başladı ve "mikro politikalar" adı altında taleplerde bulunmaya başladılar. 2008 krizi ile birlikte ayakta kalmak için bunu yeniden dayatmak isteyecekler.

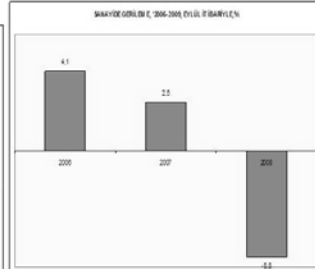
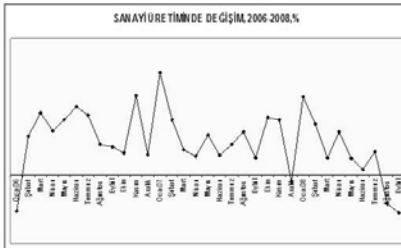
İSTİHDAMSIZ BÜYÜME 2007'ye kadar süren büyüme, istihdam yaratmadığı gibi, tersine biraz daha işsiz kitlesini büyüttü. 2008'in ilk çeyreğinden geriye 6 çeyrek ya da 1,5 yıl gidildiğinde, ekonomi ortalama yüzde 5-6 büyümesine karşılık, istihdam sürekli geriledi.

BEKLENTİLERDE KÖTÜLEŞME: Merkez Bankası'nın aylık beklentileri ölçtüğü beklenti anketleri 2007'den itibaren iyi sinyaller vermiyor, beklentilerin kötüleştiğini ortaya koyuyordu. Buna göre, reel kesim güven endeksi 2007 ortalarında aşağı seyrettikten sonra yeniden iyileşmedi, 2008'in ikinci yarısından sonra daha da kötüleşti. Tüketicilerin geleceğe dair güvenleri ise azalıyor.

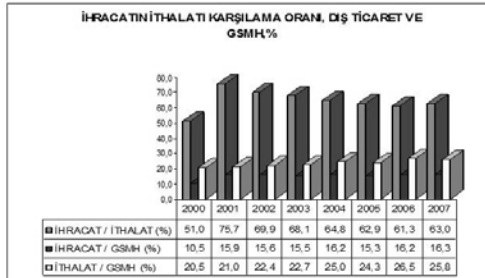
KRİZ SANAYİDEN BAŞLIYOR- Sanayi üretimi, hızla geriledi ve 2008 Ağustos'undan itibaren negatife döndü. 2008 Eylül'ü, önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5,5 düşüş gösterdi. Tekstil, giyim, deri, Tv seti üretimi yüzde 20 üretim gerilemeleri ile en çok etkilenen sektörler olarak dikkat çekti.

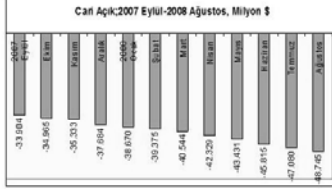
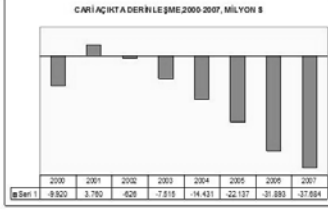
TÜRKİYE'NİN RİSKLERİ

- İHRACATTA YÜZDE 60 PAYI OLAN AB'NİN ÖNEMLİ BİR DARALMAYA YÖNELMESİ, TALEBİ AZALTMASI,
- YOKSULLAŞTIRICI İHRACATA DAYALI BÜYÜMENİN TIKANMASI,
- DÜNYA KRİZİ İLE BÜYÜMENİN İHTİYACI DIŞ KAYNAĞIN GİRİŞİNİN AZALMASI,
- DIŞ BORÇLARIN ÖDEME GÜÇLÜĞÜ, SIKINTILARI
- TÜRKİYE MALİ SEKTÖRÜNÜN KRİZDEKİ AB'Lİ BANKALARIN KONTROLÜNE GİRMİŞ OLMALARININ TAŞIDIGI RISK.
- AKP'NİN TUSİAD İLE VE TOPLUMUN DİĞER KESİMLERİ İLE GERİLEME GİRMESİ, GÜVEN KAYBETMESİ
- GÜNEYDOĞU-KÜRT SORUNUNA BARIŞCI ÇÖZÜMLER ÜRETİLEMESİNİN GETİRDİĞİ GERGİNLİK

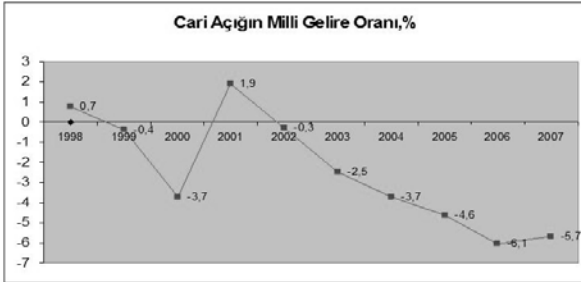
TÜRKİYE'DE DIŞA AÇILMA, RİSKE AÇILMA Türkiye'nin dış krizden etkilenme riski, son yıllarda artan ekonomik entegrasyon nedeniyle daha da arttı. Dünya ekonomisiyle bütünleşme dış ticaret, dış yatırım yoluyla katlandı. 2000-2007 arası ihracatın milli gelire oranı yüzde 10'dan yüzde 16'ya çıkarken ithalatın payı da yüzde 20'den yüzde 25'e çıktı. İhracatın ithalatı karşılama oranı da yüzde 51'den yüzde 63'e çıktı. Bütünleşmenin bir diğer ayacı olan dış borç stokunun, milli gelire oranı da yüzde 60'ye yaklaşıyor.

EN ZAYIF HALKA, CARİ AÇIK Dünya krizi karşısında Türkiye ekonomisinin olası hasarının büyüklüğünü belirleyecek en önemli unsur, en zayıf halka durumuna gelen cari açık. Döviz açığı 2002'de 1 milyar dolar bile değilken, dış kaynağa dayalı büyüme sonucu 2007 sonunda 39 milyar dolara çıktı. 2008 Ağustos'una gelindiğinde ise döviz açığı 49 milyar dolara yaklaştı.

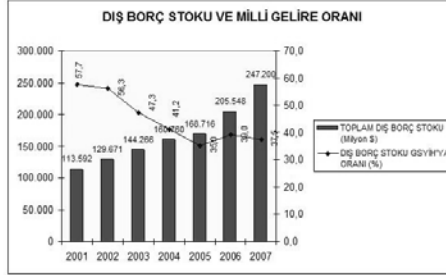
CARİ AÇIK/MİLLİ GELİR ORANI YÜKSEK: Yeni milli gelir serisi ile makyajlansa da Türkiye, cari açık/millî gelir oranı yüksek birkaç ülkeden biri. 2008'de büyüme yüzde 6,1, cari açık/millî gelir oranı yüzde 6,1 olarak açıklandı. 2007'de büyüme oranı yüzde 4,6'ya düşmesine karşın, cari açığın millî gelire oranının yüzde 6,7'de kalması dikkat çekici. Bu, daha düşük büyümeye karşın döviz ihtiyacı azalmamış anlamına gelmektedir. 2008'de büyüme oranının düşmesi, Cari açığın ise 50 milyar dolara yaklaşması ile cari açık-GSMH oranı dolayısıyla risklilik de arttı. Durum 2009'da daha zorlaşacak.

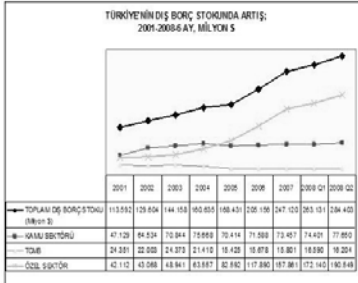

DIŞ BORÇLANMADA TEHLİKE : 2001'de 110 milyar dolar dolayında olan dış borçlarda ağırlıklı borçlanan kamu kesimi idi. 2002 sonunda kamu, toplam dış borç stokunda yüzde 50 pay sahibiydi ve Merkez Bankası ile birlikte dış borçların yüzde 67'si "resmi" nitelikteydi, özel sektörün dış borç yükü ise yüzde 33 idi. Devlete yatırım yapılmıyarak dış borç ihtiyacı da azaltıldı ama dünyadaki likidite bolluğunun ve düşük tutulan kurun kısirtmasıyla özel sektör hızla borçlandı ve milli gelirin

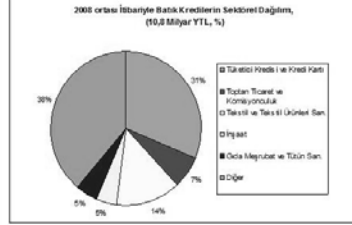
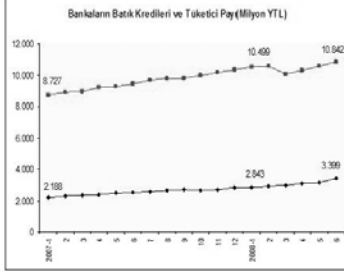
yüzde 37,5'u oranında dış borç yükü oluştu.

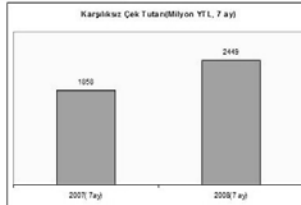
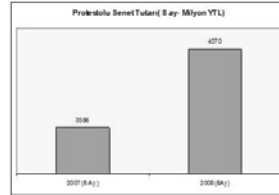
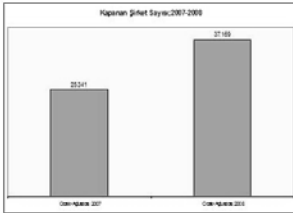
DIŞ BORÇ RİSKİ: Döviz kurunda yukarı doğru bir ani sıçrama olmayacağına güvenen ve dış piyasalardaki faizlerin içeriye göre düşüklüğünü fırsat sayan sanayi ve hizmet kesimi, dışardan hızla borçlandı. 2006 ortasında 284 milyar doları bulan dış borç stokunda banka ve özel firmaların payı yüzde 67'ye ulaştı. 140 milyar doları bulan borçlu reel sektörün, artan kurla birlikte yaşayabilecekleri ödeme güçlükleri, hızla banka sistemini de etkisine alabilecek.

BATIK KREDİLERDE TIRMANMA: Bankaların takipteki alacakları düzenli olarak artıyor. 2008 Haziran sonunda bu rakam 10,8 milyar YTL'ye çıktı. Batık kredilerin yüzde 31'i ailelerin kullandığı tüketici kredisi ve kredi kartı borçlarından oluşuyor. Tekstil yüzde 14 payla ikinci sırada, gıda ve inşaat da yüzde 6'er paya sahiptir.

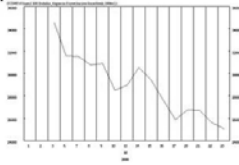

YAPRAK DÖKÜMÜ HIZLANIYOR – Kriz Türkiye'yi vurdu-vurmadı tartışması yapıldı, 2008 Ocak-Ağustos döneminde, 2007'nin aynı dönemine göre, kapanan şirket sayısı yüzde 48, protestolu senet tutarı yüzde 205 artarak 4 milyar YTL'yi aştı ve karşılıksız çek meblağı yüzde 38 artarak 2,5 milyar YTL'ye yaklaştı.

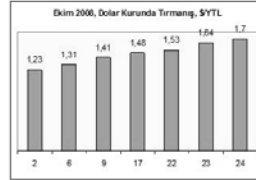

KAYNAK ÇIKIŞI BAŞLADI, HIZLANACAK - Büyümenin lokomotif olan yabancı kaynak, Ekim 2008'den itibaren Türkiye'yi terk etmeye başladı. Artık, batma riski altındaki türlü-çeşitli fonlar, finansal kuruluşlar, gerekirse kazançlarından vazgeçerek çıkmaya başladılar. Özellikle büyük cari açık, astronomik dış borç yüküyle kırılanmış olan Türkiye kapitalizminde borsaya yaptıkları yatırımları kapatıp, açtıkları kredileri, faizi-anaparası ile birlikte toplamaya, geri çağırmağa başladılar. Bu çıkışla birlikte döviz kuru büyük artış gösterdi.

- Institute of International Finance (IIF)'ye göre, otuz çevre ekonomisine dönük sermaye girişleri 2008'de yüzde 32 oranında (yaklaşık 300 milyar kadar) gerileyecekti.
- IIF'ye göre sermaye hareketleri "son haftalara kadar" canlı seyretmekte olduğuna göre 300 milyar dolarlık gerileme, 2008'in son üç ayında gerçekleşecekti.
- *Borsadaki Satışlarla Başlayan Hızlı Düşüş 3 Ekim - 23 Ekim...*

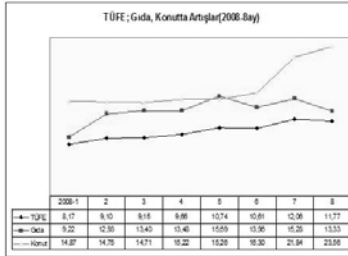
- Türkiye'de Eylül sonunu izleyen üç hafta içinde döviz sepeti, yüzde 16,3 oranında arttı. Yabancıların YTL'li araçlardan çıkışları hızlandı; yerliler bunu telafi edecek boyutlarda döviz bozdurmadı ve dış kredi kanalları tıkanmaya başladı...
- Derecelendirme kuruluşu Fitch, 2008 içinde Türkiye'nin gayri safi dış finansman gereksinimini (cari açık, vadesi gelen orta-uzun vadeli borç anaparaları ve kısa vadeli krediler olmak üzere) 133 milyar dolar olarak tahmin etmişti. Oysa işlerin yolunda gittiği Ağustos sonuna kadar dış kaynak girişi 53 milyar dolar olarak gerçekleşti. Yıl sonuna kadar 80 milyar dolarlık dış kaynak bulunamayacağına göre, sıkıntı yılın son iki ayında daha da artacaktır.

GÜNDEMDEKİ TEHLİKELER

- Etnik ve mezhepsel çatışmaların kışkırtılması
- Yeni bir pahalılık dalgası
- Tensikatlar, yeni bir işsizlik dalgası
- IMF reçeteleri ile kentlerde ve kırdaki yeni yoksullaşmalar
- Devletin asker-polis bütçelerini artırıp sosyal harcamaları iyice kısması
- Daha fazla özelleştirme, kamusal yoksullaştırma
- Batık banka ve firmaları kurtarmanın faturası
- Borçlu ailelere icra-iflas davaları
- Anti-sendikal saldırılar, anti-demokratikleşme

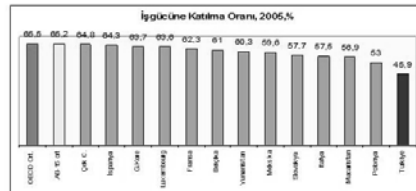
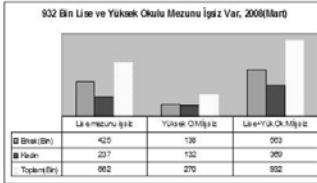
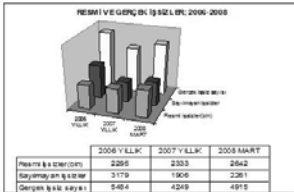
YENİ PAHALILIK DALGASI 2007 için yüzde 4 olarak belirlenen tüketici enflasyonu, yıl sonunda yüzde 8,7 olarak gerçekleşti. Bu fiyaskodun sonra 2008 için belirlenen yine yüzde 4'lük enflasyon hedefi revize edildi ve iki haneli enflasyon kesinleşti. Özellikle kurun artışı, enflasyonda artış eğilimleri besleyecek nitelikte. Ancak resmi enflasyon hedefine göre ayarlanan ücret ve maaşlar, bu durumda reel olarak geriledi. Ücretlilerin alım gücü düşecek, yoksullaşacaklar.

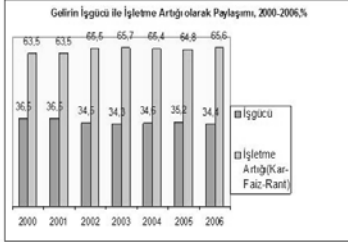
- Sıcak para çıkışı ve TL'den dövizin yükselişin yaşandığı her durumda kurlar sıranacak ve liberal mal ve hizmetin fiyatı artarak fiyatları yansıyacaktır. Aynı şey borçlanma maliyetlerinin yansıtılmasıyla da yaşanacak.
- Elektrik ve doğalgaz fiyatlarını yapılan zamları yansitilecek.
- Rıza, eğitim gibi kalemlerde katkı varıyor.
- Tarımdaki üretim düşüşleri, gıda fiyatlarını hızla artırıyor, spekülasyonları da gün doğuyor.
- Keskin bir durumda devletin para politikaları ve maliye politikalarını sermaye lehine yapacağı her müdahale de enflasyonist etkiler yaratacak. Dolayısıyla bu etkilerin tümü, umulduğu gibi, enflasyonda aşağı doğru değil, yukarı doğru etkiler yaratmaya daha yakın durumdadır.

YENİ İŞSİZLİK DALGASI 2008 global krizinin etkileri hissedilmeye başladıkça işsizlik de hızlandı. Tarım dışında resmen yüzde 12, gerçekte yüzde 20 olan işsizliğin daha ileri boyutlara çıkıp hiperleşmesi çok mümkün. Tarımdaki çözümler devam edecek. 2009'da tahmin edilen yüzde 3 büyümeye gerçekleşse bile yeni istihdam bir

yana, mevcut istihdamda bile düşüşleri gündeme taşıyabilecek.

GELİR BÖLÜŞÜMÜNDE KÖTÜLEŞME 2000 sonrası bölüşüm kötüleşti. Gelire göre GSMH serileri, tanma giden gelirin 2000'de yüzde 14,4 iken 2006'da yüzde 9,5'e gerilediğini ortaya koyuyor. Bu, köylülükteki hızlı çözümün bir başka göstergesi. Aynı seri, kamu çalışanlarının gelir pastasından aldıkları payın da 5 yılda 1 puan kadar azaldığını, özel sektörde artan ücretli sayısına rağmen, bu kesimin payının artmadığını ve 2000'deki düzeyde kaldığını ortaya koyuyor. Aynı kaynağa göre, kar-rant-faiz gelirlerinden oluşan tanmı dışı kesim sermaye gelirleri 2000'de yüzde 49 iken 2006 yılında yüzde 56'ya ulaşarak dengeyi iyice kendi lehine çevirmiş bulunuyor. Krizde, bu bölüşüm dengelerinin çalışanlar aleyhine bozulması çok muhtemel.

KRİZDE BÜTÇE ÜSTÜNDEN EŞİTSİZLİK ARTACAK: Vergide eşitsizlik değişmiyor. Dolaylı vergilerin payı 2007 yılında yüzde 66 olarak gerçekleşti. Dolaylı vergilerden geriye kalan yüzde 34'lük dolaysız vergi payının yüzde 23'ü gelir vergisi. Ancak bu vergi türünde de ağırlığı ücretlilerden, kaynaktan kesilen vergiler oluşturuyor. Bütçeden faize 2007'de bütçenin yüzde 24,4'ü harcandı. Maaşlar ise yüzde 19,5 pay aldı. Yani 2007'de de

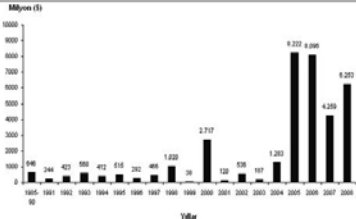
bankalara, rantiyelere giden para, bordro mahkumu memurların maaşlarını geride bıraktı.

TOPLAM VERGİ GELİRLERİ VE KAYNAKLARI, Milyon YTL

	2004	2005	2006	2007
Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	26.560	30.324	40.141	48.197
Gelir Vergisi	17.846	20.457	28.983	34.447
Kurumlar Vergisi	8.715	9.866	11.158	13.751
Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	1.438	2.348	3.117	3.645
Veraset ve İntikal Vergisi	55	78	119	125
Motorlu Taahhüt Vergisi	1.383	2.270	2.998	3.521
Dolaylı Vergiler	62.216	74.230	94.078	100.943
Dolaylı Vergilerin Payı (%)	69,1	69,4	68,4	66

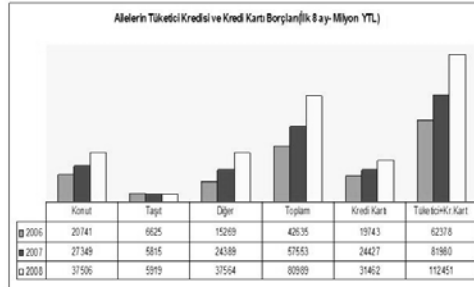
ÖZELLEŞTİRMELERLE YENİ KAMUSAL MÜLKÜSÜZLEŞTİRME:

1995'ten 2009'a ilk 9 ay sonuna kadar özelleştirmede ulaşılan net rakam yaklaşık 36,3 milyar doları bulurken bunun yaklaşık 20 milyar doları AKP iktidarında gerçekleşti. Yüzlerce KİT ve işletme, kamu varlığı satılmasına karşılık, özelleştirmeye katkını yüzde 70,8'i, 13 projeden gelmiştir. Özelleştirme gelirleri, bütçe açıklığını kapamada da kullanılıyor. Özelleştirmeden bütçeye aktarılan miktar, toplam devlet gelirlerinin 2004'te yüzde 1'i iken, 2005'te yüzde 2'sine, 2006'da yüzde 4,5'ine, 2007'de yüzde 4'üne ulaştı. Krize birlikte küçülme yaşanacak ve kamu gelirleri azalacağı için özelleştirmeler daha önem kazanacak. Hazine mali arsa satışları, B2 adı verilen orman vadimı yitirmiş arsalar, Bayraktarpaşa, Galata, İstanbul'un diğer değerli kamu mülkleri satılmak istenecek, böylece yeni bir kamusal mülksüzleştirme dalgası sözkonusu.

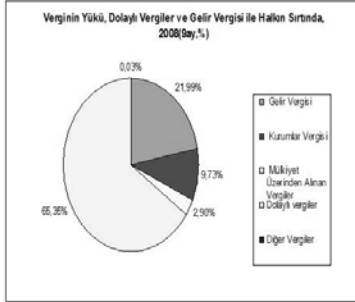
YILLARA GÖRE ÖZELLEŞTİRME GELİRLERİ:1995-2009 (9 ay), Milyon \$

- IMF dayatmasıyla da yeni özelleştirmelerle kamu bankaları, enerji kurumları, rantı yüksek araziler satılarak yeni kamusal mülksüzleştirmeler hedeflenecek.

AILELERDE İCRA-İFLAS KORKUSU Tüketici kredisi ve kredi kartı harcaması kısırtılmalarıyla özel tüketim artışlarına dayalı talep genişletilmiş, aileler, akil çelici reklamlarıyla daha çok borçlandırılmış ve tüketimi yönlendirilmiştir. 2008'in 8'nci ayında ailelerin borç yükü 112 milyar YTL'yi geçerken, krize hameler ağır bir borç yükü altında girmiştir. Borçların ödenmesinde yaşanacak güçlükler, bir dizi icra-iflas, beraberinde aile içi faciaların yaşanmasını getirecektir.

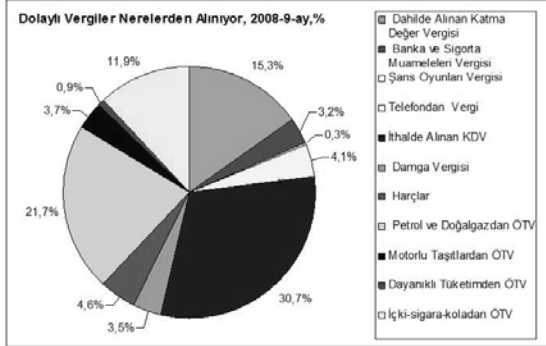

VERGİDE BÜYÜK ADALETSİZLİK- Büyük gelir eşitsizliği olan Türkiye'de, gelir uçurumunu bütçe üzerinden daraltmak mümkünken, tersine vergi ve harcamalarla eşitsizlik büyütülüyor. Vergilerin ağırlığı, gelir vergisi yoluyla "doğrudan"; tüketim harcaması yaparken de, "dolaylı" olarak çalışan sınıftan alınıyor, şirketler, bankalar, varlıklı sınıf gücünün çok altında vergi ödüyor.

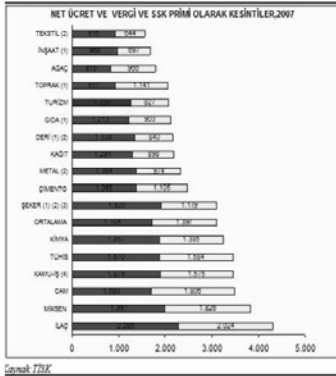

- 2008'in ilk 9 ayında vergilerin üçte ikisi yine dolaylı vergi olarak toplandı. Alt ve orta sınıflar benzin, doğalgaz, telefon kullanırken, tüketim mali içki, sigara alırken dolaylı vergi ödedikleri gibi, ücret ve maaşlarıyla da en önemli vergi mükellefleri oldular.
- Vergide yüzde 22 olan gelir vergisinin ağırlıklı kısmı 10 milyonu aşkın işçi-memur tarafından ödeniyor.
- Banka ve şirketlerden alınan kurumlar vergisinin payı ise yüzde 10'un altında.
- Varlıklı sınıfın mülkiyetinden alınan vergiler ise yüzde 3'ün altında.

DOLAYLI VERGİ ADALETSİZLİĞİ- Vergilerdeki payı üçte ikilik büyüklüğe ulaşan dolaylı vergilerin çoğunu, gelirlerinin tümünü harcamak zorunda olan ve harcarken vergilendirilen, alt ve orta sınıflar ödüyor. Dolaylı vergilerin yüzde 31'i ithal malları üstünden alınırken akaryakıt ve doğalgaz tüketimi üstünden de yüzde 22'si sağlandı. İçki-sigara-kola tüketicileri dolaylı vergilerin yüzde 12'sini öderken , telefon faturalarından da yüzde 4'ü alınıyor.

VERGİNİN YÜKÜ ÇALIŞANLARDA- Dolaylı vergi, bir yana, doğrudan vergilerin yükü de çalışanların üstünde. Çalışanların üstünden alınan vergi ve sosyal güvenlik primlerinin oranı yüzde 82, bazı sektörlerde yüzde 90-100 arası.

Sektör	Bütçe Giderleri (Bil. YTL)	Güçlendirme (Mily. YTL)	İçişleri (Mily. YTL)	İçişleri Veri-SSK (Mily. YTL)	İşveren Üstünden SSK (Mily. YTL)	Vergi ve SGK Primi (Mily. YTL)	İstihdam (Bin Kişi)
İLAÇ	3.508	2.295	4.300	1.221	1.054	2.285	999
MİKESEN	2.077	1.907	3.023	900	846	1.025	991
CAM	2.686	1.689	3.496	997	809	1.056	991
KAMU İÇİŞİ	2.745	1.879	3.464	896	709	1.675	991
TÜHİB	2.703	1.870	3.464	820	751	1.584	991
KİMYA	2.630	1.687	3.242	773	612	1.305	991
ORTALAMA	2.466	1.704	3.981	781	636	1.397	991
ÇİMENTO	2.025	1.920	3.099	705	474	1.179	991
METAL (2)	1.940	1.364	2.338	576	368	974	991
KADIT	1.777	1.291	2.189	496	412	808	991
DEMİR (1) (2)	1.819	1.338	2.170	491	359	840	991
GEA (1)	1.706	1.213	2.116	493	410	903	991
TURİZM	1.610	1.200	2.077	383	404	827	991
TOPIRAK (1)	1.319	917	2.050	402	739	1.141	991
AGAC	1.408	915	1.791	593	373	996	991
İNŞAAT (1)	1.380	968	1.866	382	315	997	991
TEKSTİL (2)	1.296	915	1.560	380	264	644	991

BÜTÇE HARCAMALARINDA ADALETSİZLİK Bütçe, rantiyelere, baskıcı devlet aygıtlarına öncelikli ayrılmış eğilim, sağlık, yoksulluğu azaltma hizmetlerinde devlet harcamaları hep geride kalıyor. İhtiyaç duyulduğu kaynakların halka bir vergileme sistemi ile toplanmadığı, dolayısıyla devasa boyutlu borçlanmalara gittiği için bütçesinde faizlin en önemli yerin yıllardır hiç azalmadığı. Türkiye'de, bütçe tam

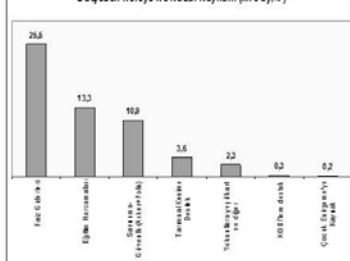
bir adaletsizlik tablosu

MERKEZİ BÜTÇEDE İLK 9 AY

	Ocak-Ağustos, Geç. (Bil. YTL)	%	2008 Bütçe Ödenenleri	%
Bütçe Giderleri	142.263.182	100,0	222.553.217	100,0
Faiz Giderleri	38.315.961	26,5	56.980.898	25,2
Eğitim Harcamaları	18.853.433	13,3	28.738.832	12,9
Savunma-Güvenlik(Polisi-Polis)	15.444.566	10,8	26.738.714	12
Tarım ve Kırsal Destek	5.138.393	3,6	6.488.888	2,9
Yoksuillara yardım kart ve diğer	3.268.756	2,3	4.951.438	2,2
KOBİ'lere destek	362.497	0,3	632.826	0,3
Çocuk Enişmeneye Kaynak	227.697	0,2	227.791	0,1

Kaynak: Milyar TL olarak verilerinden hazırladık

Bütçeden Neye Ne Kadar Kaynak? (İlk 9 ay, %)

BÜTÇE, RANTİYEYE, SİLAHA..Bütçede öncelik, rantiyelere, baskıcı devlet aygıtlarına verilirken, eğitim, sağlık, yoksulluğu azaltma hizmetlerinin kaynak talebi hep geride kalıyor. İhtiyaç duyulan kaynaklar, hakça bir vergileme sistemi ile toplanmıyor. Dolayısıyla devasa boyutlu borçlanmalara gidiliyor. Bütçede faiz en önemli yeri tutuyor. Hem vergi hem harcama ayağı ile bütçe adaletsiz ve emekten sermayeye kaynak aktarmanın bir başka aracı.

- 2008'in ilk 8 ayında yıllık bütçe ödeneğinin yüzde 64'e yakınına yakını, harcanırken bütçeden en büyük payı faiz harcamaları aldı.
- Bütçenin yüzde 13 dolayındaki bölümü eğitime harcanmış görünüyor.
- İlk ve orta öğrenim öğrenci sayısının 15 milyonu, yüksek okul öğrenci sayısının 3 milyonu aştığı Türkiye'de böylece bütçeden öğrenci başına ayda ancak 134 YTL, yıllık 29 milyar YTL'ye yakın kaynak ayrılmış görünüyor.
- 2008'de Bütçede "savunma ve güvenlik" yani ordu-emniyet harcamaları için yüzde 12'lik tutarda 26,7 milyar YTL ayrıldı ve bunun 15,5 milyar YTL'si 8 ayda harcandı.
- Ordu-emniyetin bütçeden aldığı 27 milyar YTL'ye yakın ödeneğin 8,5 milyarı silah-teçhizat, kalanı personele maaş olarak ödeniyor.
- Ancak, başta AB olmak üzere çeşitli kuruluşlar, Türkiye'nin ordu-emniyet harcamalarının sadece bütçe kaynaklı olmadığını, diğer kaynaklardan da bu harcamaların artırıldıklarını her fırsatta ifade ediyor.
- Böylece eğitim ile "savunma-güvenlik" için bütçeden ayrılan kaynağın biri birine çok yakınlaştığı anlaşılıyor.

BÜTÇEDEN EN ALT TAKİLERE YÜZDE 6- Faizin bütçenin dörtte birini yuttuğu 2008'in ilk 8 ayında, tarıma, yoksullara, küçük esnafa, sahipsiz çocuklara

ayrılan pay toplamda bütçenin yüzde 6'sının altında kaldı.

- Tarıma, doğrudan gelir desteği, destekleme ödemeleri ağırlıklı verilen bütçe desteği, bütçenin yüzde 3,6'sında kaldı.
- Yılın tamamında tarım için ayrılan 5,4 milyar YTL'nin yüzde 95'inin ilk 8 ayda harcanıldığı görülüyor. Öngörülen ödeneğin, özellikle yerel seçimler dikkate alınarak aşılması muhtemel görünüyor.
- Bütçeden, milyonlarca küçük sanayici için, KOBİ'ler için 8 ayda ancak 362 milyon YTL'lik bir destek çıkabildi.
- Sayıları 12 milyona ulaşan yoksullara yeşil kart ile verilen sağlık harcamaları 2,6 milyar YTL ve diğer eğitim, giyecek- yiyecek, konut yardımları ilk 8 ayda 600 milyon YTL'de kaldı.
- Böylece yoksullara bütçeden ayrılan pay 3,2 milyar YTL ile toplamın yüzde 2,2' sini ancak buldu. Bir başka deyişle, yoksullara ayrılan bütçe payı, faiz bütçesinin yüzde 8'inden ibaret kalırken, ordu-emniyet bütçesinin de ancak beşte birine ulaşabildi.
- Bütçeden Çocuk Esirgeme Kurumu'na yapılan transferler ise sadece 228 milyon YTL'de kaldı.

KRİZE KARŞI SOSYAL DAYANIŞMA PROGRAMI

Emekçi sınıflar için nihai kurtuluş, herkesin yeteneğine göre emek koyduğu ve o ölçüde pay aldığı toplumsal bir dönüşümdedir. Bu amaca dönük, bu hedefe ulaşmayı kolaylaştıracak **araç önlemleri** ise makro politikalar ve sosyal önlemler olarak şöyle sıralıyoruz;

SOSYAL ÖNLEMLER

- İSTİHDAMI KORUMA-ARTIRMA POLİTİKALARI GELİŞTİRİLMELİ, TENSİKATLARA KARRILI BİÇİMDE KARŞI DURULMALIDIR.
- YEŞİL KARTLI YOKSULLARA BÜTÇEDEN DOĞRUDAN GELİR DESTEĞİ ÖDENEĞİ AYRILMALIDIR.
- 2009 BÜTÇESİNDEN HANEHALKINA, TARIMA, KÜÇÜK İŞLETMELERE DAHA ÇOK ÖDENEK AYRILMALIDIR.
- SAVUNMA-GÜVENLİK HARÇAMALARI AZALTILIP, EĞİTİM-SAĞLIK BÜTÇESİ ARTIRILMALI, ÖZELLEŞME, TİCARİLEŞME ÖNLENMELİDİR.
- NÜFUSUN YÜZDE 1'İNİ OLUŞTURAN SÜPER VARLIKLI SINIFTAN SERVET VERGİSİ ALINMALIDIR.
- HANEHALKI BORÇ ÖDEMELERİNE KOLAYLIK GETİRİLMELİDİR.
- ÖCRETEN ALINAN GELİR VERGİSİ ORANI DÜŞÜRÜLMELİ, ŞİRKETLERDEN, SERBEST MESLEK SAHİPLERİNDEN GÜÇLERİNE GÖRE DAHA ÇOK VERGİ ALINMALIDIR. VERGİ KAÇAKÇILIGININ, YOLSUZLUKLARIN YAPTIRIMI AĞIRLAŞTIRILMALIDIR.

MAKRO POLİTİKALAR

- IMF'DEN UZAK DURULMALI, ÇALIŞANLARIN KATILIMIYLA YENİDEN BEŞ YILLIK VE YILLIK PLANLAR YAPILMALI, PLANLAR KAMUYA EMREDİCİ, ÖZEL SEKTÖRE YOL GÖSTERİCİ OLMALIDIR.
- YENİ PLANLAMA DÖNEMİNDE KAMUYA ENERJİ, İLERİ SANAYİLEŞME VE BÖLGESEL ADALET SAĞLAMA GÖREVLERİ VERİLMELİDİR. ÖZELLEŞTİRMELER DURDURULMALIDIR.
- ZORDAKİ FİRMA VE BANKALAR KAMULAŞTIRILIRSA YÖNETİMLERİ ÇALIŞANLARIN ÖZYÖNETİMİNE BIRAKILMALIDIR.
- GÜMRÜK BİRLİĞİ ASKIYA ALINMALI, YIKICI İTHALAT ÖNLENEREK YERLİ ÜRETİM VE İSTİHDAM DESTEKLENMELİDİR.
- SERMAYE HAREKETLERİNE KISITLAMA GETİRİLMELİ, DIŞ YATIRIM YERİNE İÇ YATIRIM ÖZENDİRİLMELİ, SICAK PARA GİRİŞ VE ÇIKIŞINA KONTROL GETİRİLMELİDİR.
- YEREL YÖNETİMLERE DAHA ÇOK YETKİ VE KAYNAK SAĞLANMALI
- KÜRT SORUNUNA BARIŞÇI ÇÖZÜM PAKETİ GELİŞTİRİLMELİ VE UYGULANMALIDIR

Küresel Kriz ve Emek Hareketi: Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek Gamze Yücesan-Özdemir*

Bugünkü sunuşum beş ana başlıktan oluşuyor. İlk olarak, “kapitalizmin krizlerini nasıl tanımlamak ve anlamlandırmak gerekiyor?” sorusunu tartışmaya açmak istiyorum. Ardından, kapitalizmin kriz dönemlerinde emek hareketine yönelik bazı düşüncelerimi paylaşmak istiyorum. Üçüncü olarak, içinden geçmekte olduğumuz küresel krizi tartışmak istiyorum. Bu tartışma sırasında küresel krizin emek hareketi üzerinde olası etkilerini de irdelemeyi hedefliyorum. Dördüncü olarak, Türkiye’de küresel krize karşı emek örgütlerinin siyaseti ve politikaları üzerine bazı saptamalar yapmayı amaçlıyorum. Son olarak ise, Türkiye’deki emek örgütlerinin siyaseti ve politikalarının eleştirisi üzerinden “Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek” başlığı altında bazı önerileri tartışmaya açmayı hedefliyorum.

Kapitalizmin Krizleri

Egemen iktisat yaklaşımı ve burjuva iktisat bilimi krizleri şöyle tanımlıyor: kapitalist sistemin işleyişinin anlık sekteye uğraması, dolaşık giden bir sürecin bir sorunla karşılaşması. Bu saptamayı yapıp sonra da bu krize nedenler bulmaya çalışıyor. Kapitalizm ürettiğini satamamıştır, finansal piyasalar dalgalanmıştır, istenilen iktisat politikaları uygulanmamıştır ya da aç gözlü yatırımcılar vardır, piyasalar iyi yönetilememiştir. Bu çok problemlili bir kriz analizidir ve tam da burjuva biliminin sınırlılıklarını göstermektedir.

Bu problemlili kriz analizine en değerli ve kapsamlı eleştiri Marksist kriz kuramından gelmektedir. Marksist kriz kuramı şunun altını çizer: Kriz, kapitalizmin bir hareket yasasıdır ve kapitalizme içkin bir işleyiştir. Kriz, kapitalist sistemle özdeşleşmiş bir durumdur. Kriz, sistemin çökmesi bir tarafa, kapitalist toplumun gelişmesini biçimleyen ve düzenleyen hareketin en açık şeklidir. Kapitalist sistemin özünü oluşturan sermaye birikimindeki tıkanma, krizlerle birlikte yeniden yapılanan kurumlar ve ilişkiler sayesinde kabuk yeniler ve

---

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi

kapitalizm yoluna devam eder. Kriz, kapitalizmin koltuk değneğidir, sermayeye yeni sömürü olanakları sağlayarak onu ayakta tutar.

Dolayısıyla, kapitalizmde sermaye birikim süreci kendi krizini yaratır. Ama her krizin görüntüleri ya da tetikleyici nedenleri farklı olabilir; piyasanın işleyişi bozulmuş olabilir, finansal piyasalardaki arızalar olabilir. Dolayısıyla kriz, kapitalizme içkin bir mekanizmadır ve kapitalizm krize girdikçe kendisini bu süreçten yenileyerek çıkarmak ister. Aslında krizler hem kapitalistler için hem de işçi sınıfı için önemli anlardır.

Krizden çıkmak için sermaye kesimine kim kurtarıcı bir adım atacak ya da sermaye bu krizden nasıl çıkacak bunlar dönemsel politikalarla ilgili bir şeydir. Kapitalizm, tarihi boyunca, farklı kriz dönemlerinde farklı kendini yeniden yapılandırma çabaları içinde olmuştur.

Kapitalizmin Krizleri ve Emek

Kapitalist kriz dönemleri işçiler ve emekçiler için elbette işsizlik, yoksulluk ve sefalet demektir. Ama aynı zamanda siyasette iki yol açıktır. Birincisi kitlelerin sağa kayma eğilimi, ikincisi devrimci mücadelenin yükselmesi. Birinci yol, kriz sonrası kitlelerin sağa kayma eğilimidir ve tarih buna tanıklık etmiştir. İşçi sınıfı, kitlesele olarak, 1929 bunalımında da görüldüğü gibi sağa kaymıştır. Diğer yol ise, Marks'ın bize söylediği nokta ve bizim şu anda umutlanacağımız nokta krizlerin bir devrimci durum olmasıdır. Çünkü, kriz dönemlerinde kapitalizm kitleler nezdinde meşruiyetini kaybetmektedir. Kapitalizmin savunulacak, tutunacak hiçbir yanı kalmamaktadır. Krizler, sınıfsal ayrışmayı en net biçimiyle ortaya koyar ve işçi sınıfı bilincinin ve sınıf mücadelesinin yükselmesi için fırsat yaratır. Dolayısıyla, sınıf mücadelesi için umutlu bir andır.

Küresel Kriz ve Emek

Merkez ülkelerde finans alanında meydana gelen kapitalizmin büyük krizlerinden biriyle karşı karşıyayız. Finansal alana yatırılan değerler, artı-değer sömürsünden elde edilen değerlerdir. Finansal krizin, metropol ekonomileriyle sınırlı kalma beklentisinin geçersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Çevre ekonomilerine dış kaynak girişle-

rinin durgunlaşması; giderek net sermaye çıkışının başlaması bu ülkeleri finansal krize sürükleyen ana etken olmaktadır.

Küresel krizin emek üzerine etkilerine baktığımızda, ilk olarak, daha önceki kriz dönemi, toplam gelir içinde emeğin payının görece arttığı genişlemeci dönemleri izlemişken, küresel kriz, emeğin payının son 15-20 yıldır azalmakta olduğu bir dönemin ardından gelmiştir. Bu gerçeklik ise, küresel krizin emek üzerindeki etkisinin çok daha yaralayıcı ve derin olacağını göstermektedir.

İkinci olarak ise, küresel kriz, emekçilerin kapitalizme bağımlılığı ölçüsünde, emekçiler üzerinde etki yaratacaktır. Emekçiler, kapitalizme üretim içindeki konumları ile bağımlıdırlar. Üretimde emeklerini satarak, kapitalist sistemde yaşam imkanı bulmaktadırlar. Bu bağımlılık, üretimin yavaşlaması ve/veya durması durumlarında emekçiler için koşulların çok ağır olduğunu göstermektedir. Küresel kriz ortamında, emekçiler yalnızca üretim sürecindeki konumları dolayısıyla kapitalizme bağımlılığı değil, ayrıca tüketim sürecinde aldıkları tüketici kredileri, otomobil kredileri ve/veya konut kredileri ile kapitalist sisteme borçlanmışlardır ve bağımlı hale gelmişlerdir. Dolayısıyla, küresel krize emek üzerindeki etkisi hem üretim süreci hem de tüketim sürecinde yaşanan bağımlılık göz önüne alındığında oldukça derin olacaktır. Küresel kriz, dünya üzerindeki tüm emekçileri sert ve acımasız vuracaktır: işten çıkarmalar, işsizlik, uzun çalışma saatleri, esnek çalışma, ücretlerin düşmesi, ücretsiz izin, kazanılmış hakların kaybı.

Küresel Krize Karşı Emek Hareketi:

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Saptamalar

Emek örgütlerinin (Türk-İş, Hak-İş, DİSK, KESK, Kamu-Sen, TMMOB, vb.) krize karşı genel duruşlarına baktığımızda, bu örgütlerinin krize ilişkin neler yapacaklarına dair bildirdiği, programlar ve öneri paketleri ile karşılaşılıyor.

Türk-İş, “*Krizin Faturası, Emekçilere Çıkartılamaz*” adlı bildirgesinde, krizin bedelini krizi yaratanların ödemesi gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Hak-İş, “*Kriz Ticareti Yaparak, İşçinin Hakkına Göz Dikenler Var*” adlı bildirgesinde, olmayan bir krizin ticareti yapıldığını ve bir kriz varmış gibi gösterilerek işçilerin haklarına saldırıldığını vurgulamaktadır. Hak-İş’in, ortada bir krizin değil de kriz ticaretinin olduğu vurgusu oldukça önemlidir. Bu noktada, Hak-İş tam olarak neyi kastetmek istemektedir çok anlaşılammaktadır. “Kriz filan yok aslında” demek ne demektir, bu tartışılmalıdır diye düşünüyorum.

Esas olarak, hem Türkiye hem de dünya sendikal hareketine “tarihi belge” olarak geçecek metin, Kamu-Sen tarafından hazırlanmıştır. Kamu-Sen’in “*Ekonomik Krize Karşı Kişisel Önlem Paketi*” adlı öneri paketinde krize karşı emek hareketine oldukça farklı bir siyaset teklif etmektedir. Bu bildirgeden bazı başlıklar okumak gerekirse; Borçlanarak araba ya da ev almayın, bu ihtiyaçlarınızı piyasadaki dalga bitene kadar erteleyin, Kredi kartıyla zorunlu kalmadıkça alışveriş yapmayın, Özellikle de uzun vadeli taksitli kampanyalara katılmak için iyi düşünün, Çok zorunlu olmadıkça dayanıklı tüketim malzemelerini yenilemeyin, evinizde gereksiz tadilat yapmayın, Kış öncesi evinizin cam ve kapılarının izolasyonunu yaptırın, Televizyon, müzik seti gibi elektrikli ev gereçlerinizi kapattığınızda mutlaka fişini de çekin, Sebze ve meyveleri musluktan akan suda değil, bir kabın içerisinde yıkayın, Yemek pişirirken düdüklü tencere kullanın, büyük bir ateşin üzerine küçük kap koymayın, Yemeklerinizi ağız açık kaplarda pişirmeyin, Küçük alışverişler için büyük marketlere gitmeyin.

Dönemin proje dönemi olduğu düşünülürse, ETUC-Türk-İş-DİSK-Hak-İş, “*Sivil Toplum Diyalogu Ortak Çalışma Kültürü Aracılığıyla Avrupa Birliği ve Türkiye’den İşçilerin Bir araya Getirilmesi Projesi*” adı altında bir emek hareketi siyaseti çizmeye çalışmaktadırlar.

Son olarak ise, DİSK-TMMOB- KESK-TTB-Çiftçi-Sen tarafından hazırlanan “*Krizden Çıkış için Sosyal Dayanışma ve Demokratikleşme*” adlı program ise krizden karşı emeğin önüne yalnızca ekonomik bir gündem değil siyasi bir gündemi de koymakta ve demokratikleşme vurgusunu öne çıkarmaktadır.

Bu bildirgelerin, birbirlerinden oldukça farklı olmalarına rağmen, içeriğinde dört noktanın öne çıktığını görüyoruz: krizin bedelini yaratanlar ödemelidir, devlet işten çıkarmaları engellemelidir, işsiz-

lik sigortası tekrar düzenlenmelidir, siyasal sistem demokratikleşmelidir.

Türkiye’de emek örgütlerinin siyaseti ve politikalarına baktığımızda “ne yapmamalıyız”ı görebiliriz. Burada benim önemli gördüğüm beş saptama var.

Birincisi, emek örgütleri tümüyle tabanlarından kopuk konuşmaktadır. Taban ile ne krizi konuşmaktadır ne de “ne yapmalıyız”ı konuşmaktadır. Emek örgütleri, son yirmi yıldır oldukça baskıcı bir yasal ve kurumsal çerçeve içindedirler. İşçi sınıfı, apolitikleşmiş, bireyselleşmiş, mücadeleyi bilmeyen ve mücadeleden gelmeyen bir yapıdadır. En solda gördüğümüz DİSK ve DİSK’e bağlı Birleşik Metal-İş’te bile tabanla, işyeri temsilcileriyle konuşup krize ilişkin nasıl bir tavır almak lazım, taleplerimizi ne yöne evriltmeliyize ilişkin hiçbir çaba yoktur. Birinci saptamam bu.

İkinci saptamam ise, tabandan kopuk bir talepler listesi hazırlanmaktadır. Bu talepler listesi hazırlanırken akademisyenlere kapılar açılmıştır. Ve bir talep listesi hazırlanmıştır. Genellikle talepler şuralarda düğümlenmiştir. Örneğin, devlet işten çıkarmaları engellemelidir; işsizlik sigortası yeniden düzenlenmelidir; krizin bedelini işçi sınıfı ödememelidir gibi. Daha detaylı taleplerde üretenler oldu.

Üçüncü saptamam, emek örgütlerinin tabanla konuşmadıkları için siyasi iktidarla konuşmakta olduklarıdır. “Biz şunları istiyoruz, biz bunları istiyoruz” gibi. Ama arkada kimse yok.

Dördüncü saptama ise bu talepler gerçekleşmemeye yazgılıdır. Tabanı olmayan bir talebin siyasi iktidar nezdinde hiçbir hükmü yoktur. Dolayısıyla, bu talepler çok iyi bir niyetle hazırlanmış olabilir ama gerçekleşmemeye yazgılıdır.

Beşinci saptama da, çok problemlili gördüğüm bir şey, emek örgütlerinin dili, egemenlerin dilidir. Emek örgütlerinin dili egemenlerin dili, şu demektir. Sisteme bağımlı hale geldikleri için sistemle birlikte sistemin gereklerine yanıt verecek doğrultuda bir dil kullanılmaktadır. Tabanla değil de siyasi iktidarla konuşma hali dili ve kavramları da bozmuştur. Tabanla değil, siyasi iktidarla konuşma hali, kavramların ve düşünce dünyasının da o sınırlar içinde kurulmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, işsizlik sigortası konuşuluyor, işten

çıkarmalar konuşuluyor. Tüm bu konular üzerinde konuşuluyor ama emperyalizm, eşitlik, yeni bir dünya, devrimci mücadele, tüm bunların hepsi söylemden çıkmış ve söylemden dışlanmış durumda. Dolayısıyla, emek örgütleri tabandan kopup siyasi iktidarın diline yaklaştığı sürece, kavramsal dil de tabandan kopuyor ve siyasi iktidara yaklaşıyor.

Küresel Krize Karşı Emek Hareketi:

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek

Yükselen milliyetçiliği AKP iktidarı ile birlikte düşündüğümüzde zor bir anda olduğumuzu söyleyebilirim. Yani siyaseten çok zor bir dönemeçteyiz. Ama aynı zamanda sınıf mücadelesinin yürütülmesi için önemli bir noktadayız. Öncelikle bu süreç sağa da kayabilir, devrimci mücadele olarak da çıkış yaratılabilir.

Sınıf mücadelesini örmek için birinci önerim, nesneleştirme ve pasifleştirmeye karşı özneleştirme ve etkinleştirmedir. İşçiler ve emekçiler, kendi geleceklarini ellerine almak için tüm alanlarda etkin ve özne tavrıyla ortaya çıkmalıdır. Emeğin neleri, nasıl talep edeceği, neleri, nasıl şikayet edeceği önemlidir. Çözümüne yönelik insanların bir araya gelip sorunları tartışması önemlidir. Kendi sorunlarına kendi çözümlerini üretmeleri önemlidir. Dolayısıyla mahalle komitelerini, direniş komitelerini, bunun adı ne olursa olsun önemsemek gerekmektedir. Nesne olmaktan kurtulan özne konumuna gelen bir işçi sınıfı üzerine düşünmek gerekir. Bu sol hareketin her zaman söylediği bir şey. Yeni bir şey söylemiyorum. Ama tekrar üzerine düşünmek, tekrar hatırlamak gerektiğini düşünüyorum. Bu birinci önerim.

İkinci önerim ise, parçalı emek örgütlerinin sınıf ekseninde birleşmesi gerekiyor. Etnik kimlikler, dini kimlikler, bu kimlik siyaseti kritik midir? Bu aslında problemlili bir alandır. Solun geniş yelpazesi içinde çok tartışılacak bir alan. Ama ben günü sınıf siyasetinin günü olarak düşünüyorum. Diğer siyasetlerin ikincil ya da önemsiz olduğunu söylemiyorum ama emek cephesini geniş hatta kuracak olan sınıfın krize karşı yaşadığı ortak deneyimdir.

Üçüncü öneriye gelince, birinci öneride nesneleştirme ve pasifleştirmeye karşı, özneleştirme ve etkinleştirme, ikinci olarak; parçala-

ma-bölme yerine birleştirme ve dolayısıyla birleşik ve bütünlüklü bir emek hareketi düşünme, üçüncü olarak kültürel istiladan kurtulup kültürel eylemliliğe geçmek. Kültürel istila, işçi sınıfının kendi kavramlarının, kendi düşünce sisteminin olmaması, yani bir dilinin olmamasıdır. Konuşurken dayanışma, eşitlik, farklı bir dünya, emperyalizm, sosyalizm gibi kavramları kullanmada imtina etmektir. Dolayısıyla, kültürel istila çok önemlidir. Kitle örgütlerinin talep listesinde de karşılaşıyoruz bu kültürel istila ile, işsizlik sigortası düzenlensin, işten atılmalar durdurulsun.

Aslında neden böylesi dönemlerde işçi sınıfının kültürel olarak kendisini sağa yakın hissettiği üzerine düşünmek gerekir. Bu, işçi sınıfının önemli bir bölümünün, kendisini kurarken kendi kavramlarının olmamasından kaynaklanmaktadır. Yani şöyle bir şey, işçi sınıfının önemli bir kesimi için ezilenin karşıtı ezendir; ezen ve ezilenin olmadığı bir dünya değildir. Dolayısıyla düşünce dünyasında egemenin dünyasına ait olmayan kavramlar filizlenmemiştir. Şöyle düşünülmektedir, ben ezildim ve ben horlandım, farklı bir dünya ise benim ezeceğim ve benim horlayacağım bir dünya olabilir. Sağ ideolojinin (ırkçılık, milliyetçilik, gericilik) kavramlarıdır bunlar ve solun kavramlarının (dayanışma, eşitlik, başka bir dünya, sosyalizm) işçi sınıfının önemli bir kesiminin kavram dünyasında kapladığı yer azdır. Dolayısıyla, solun kavramlarının ve dünya kavrayışının sınıfla bulaşabilmesi için, örgütlerin tabanla birlikte olması önemlidir. Eşitlik, dayanışma ve başka bir dünya hayalleri konuşularak kurulabilir dünyalarında.

Kültürel istilanın sınırlarını zorlayan ve kültürel eylemlilik olarak çok önemsedğim bir örnek var. LİMTER-İŞ, krize ilişkin dağıttığı bildirisinde; “Kapitalizmin krizinde hem üretmeye hem de yönetmeye adayız” diyor. Bu farklı bir dildir. Bu dil diyor ki, ben yönetmeye adayım. Dolayısıyla, kültürel eylemlilik, düşünceyi, kavramı ve söylemi yeniden inşa etmektir. Gün de bunun günüdür. Bunu nasıl yapacağız peki bunu da ancak sınıfla, tabanla bir araya gelerek tekrar o değerlere sahip çıkarak yapacağız.

Küresel Kriz ve Emek Hareketi: Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek

Doç. Dr. Gamze Yücesan-Özdemir
Gazi Üniversitesi

Sunu Planı

- 1. Kapitalizmin Krizleri**
- 2. Kapitalizmin Krizleri ve Emek**
- 3. Küresel Kriz ve Emek**
- 4. Küresel Krize Karşı Emek Hareketi:
Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Saptamalar**
- 5. Küresel Krize Karşı Emek Hareketi:
Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek**

Kapitalizmin Krizleri

- Kriz, kapitalist sistemle özdeşleşmiş bir durumdur.
- Kriz, sistemin çökmesi bir tarafa, kapitalist toplumun gelişmesini biçimleyen ve düzenleyen hareketin en açık şeklidir.
- Kapitalist sistemin özünü oluşturan sermaye birikimindeki tıkanma, krizlerle birlikte yeniden yapılanan kurumlar ve ilişkiler sayesinde kabuk yeniler ve kapitalizm yoluna devam eder.
- Kriz, kapitalizmin koltuk değneğidir, sermayeye yeni sömürü olanakları sağlayarak onu ayakta tutar.

Kapitalizmin Krizleri

- Kapitalizmin krizleri iktisadi, siyasi ve ideolojik yapılarda birlikte yaşanır.

Kapitalizmin Krizleri ve Emek

- İşsizlik, açlık, yoksulluk ve daha fazla sömürüdür.

Kapitalizmin Krizleri ve Emek

- İşsizlik, açlık, yoksulluk ve daha fazla sömürü:
  1. Geniş halk kitleleri sağa kaymaktadır.
  2. Krizlerin sınıfsal ayrışma en net biçimiyle ortaya koyar ve işçi sınıfı bilincinin ve sınıf mücadelesinin yükselmesi için fırsat yaratır.

Küresel Kriz ve Emek

Küresel Kriz ve Emek

- Merkez ülkelerde finans alanında meydana gelen kapitalizmin büyük krizlerinden biriyle karşı karşıyayız.
- Finansal alana yatırılan değerler, artı-değer sömürsünden elde edilen değerlerdir.
- Finansal krizin, metropol ekonomileriyle sınırlı kalma beklentisinin geçersiz olduğu ortaya çıktı.
- Çevre ekonomilerine dış kaynak girişlerinin durgunlaşması; giderek net sermaye çıkışının başlaması bu ülkeleri finansal krize sürükleyen ana etken olmaktadır.

Küresel Kriz ve Emek

- Daha önceki kriz dönemi, toplam gelir içinde emeğin payının görece arttığı genişlemeci dönemleri izlemişken, küresel kriz, emeğin payının son 15-20 yıldır azalmakta olduğu bir dönemin ardından gelmiştir.

Küresel Kriz ve Emek

Küresel kriz, emekçilerin kapitalizme bağımlılığı ölçüsünde, emekçiler üzerinde etki yaratacaktır:

üretim süreci

tüketim süreci

(tüketici kredileri, otomobil kredileri, konut kredileri).

Küresel Kriz ve Emek

- **Küresel kriz, emekçileri nasıl vuracak?**
  - İşten çıkarmalar
  - İşsizlik
  - Uzun çalışma saatleri
  - Esnek çalışma
  - Ücretlerin düşmesi
  - Ücretsiz izin
  - Kazanılmış hakların kaybı

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Saptamalar

Emek örgütlerinin kriz karşısında duruşlarına genel bir bakış

Türk-İş	"Krizin faturası, emekçilere çıkartılmaz"
Hak-İş	"Kriz ticareti yaparak, işçinin hakkına göz dikenler var"
Kamu-Sen	"Ekonomik krize karşı kişisel önlem paketi"
ETUC-Türk-İş- DISK-Hak-İş	"Sivil Toplum Diyaloğu-ortak Çalışma Kültürü Aracılığıyla Avrupa Birliği Ve Türkiye'den İşçilerin Biraraya Getirilmesi Projesi"
DISK-TMMOB- KESK-TTB-Çiftçi-Sen	"Krizden Çıkış için Sosyal Dayanışma ve Demokratikleşme"

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Saptamalar

Emek örgütlerinin talepleri

1. Krizin bedelini yaratanlar ödemelidir.
2. Devlet işten çıkarmaları engellemelidir.
3. İşsizlik sigortası tekrar düzenlenmelidir.
4. Siyasal sistem demokratikleşmelidir

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Saptamalar

1. SAPTAMA

Emek örgütleri, tabanlarından kopmuştur.

a. Emek örgütleri, son yirmi yıldır oldukça baskıcı bir yasal ve kurumsal çerçeve içindedirler.

b. İşçi sınıfı, apolitikleşmiş, bireyselleşmiş, mücadeleyi bilmeyen ve mücadeleden gelmeyen bir yapıdadır.

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Saptamalar

2. SAPTAMA

Tabanı olmayan emek örgütler, tabanla değil siyasi iktidarla konuşmaktadırlar.

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Saptamalar

3. SAPTAMA

Emek örgütlerinin talepleri tabanla birlikte yaratılmamıştır.

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Saptamalar

4. SAPTAMA

Bu talepler zincirinin arkasında toplumsal güç olmadığı için gerçekleşmemeye yazgılıdır.

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Saptamalar

• 5. SAPTAMA

Emek örgütlerinin dili, kavramları egemenlerin dili ve kavramlarıdır.

a. Sisteme bağımlı hale geldikleri için sistemle birlikte sistemin gereklerine yanıt verecek doğrultuda bir dil kullanılmaktadır.

b. Tabanla değil de siyasi iktidarla konuşma hali dili ve kavramları da bozmuştur.

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek

- Fikir savaşı, sınıf savaşının bir parçasını oluşturur.
- Kriz ortamı, sınıf savaşı için önemli bir andır.

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek

1. ÖNERİ

Nesneleştirme ve pasifleştirmeye karşı özneleştirme ve etkinleştirme

İşçi sınıfının “nesne” konumundan kurtulup “özne” konumuna gelmesi önemlidir. İşçi sınıfının “özne”leşmesi ise yeni emek örgütlenmeleri üzerine düşünmeyi gerektirir.

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek

Yeni Emek Örgütlenmeleri: Özörgütlenme Biçimleri

1. Emek yanlısı demokratik kitle örgütleri ve sendikaların bir araya gelmesiyle oluşacak “öz savunma komiteleri” “komiteler” ve “konsey” biçiminde olabilir.
2. “Komite” ya da “konsey” tarzı örgütlenmeler, mahallelerde ya da belli yerelliklerde oluşturulabilir.
3. Bu komiteler ve/veya konsey tipi oluşumlar için Chavez yönetiminin Bolivarcı Halkaları ya da Latin Amerika’da gerçekleşen yeni direniş deneyimlerinden yararlanılabilir.

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek

Yeni Emek Örgütlenmeleri: Özörgütlenme Biçimleri

4. Emeğin neleri, nasıl talep edeceği, neleri, nasıl şikayet edeceği önemlidir.
5. Çözüme yönelik insanların bir araya gelip sorunları tartışması
6. Kendi sorunlarına kendi çözümlerini üretmeleri

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek

2. ÖNERİ

Emek örgütleri, parçalama ve bölme yerine birleştirme yanlısı olması önemlidir.

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek

Bütünleşik ve Birleşik Emek Hareketi

Emeğin değişen ve dönüşen yapısını tanıyan emek hareketi

Etnik, milliyetçi ve cinsiyetçi kimlikleri öncelleyen sınıf temellinde bütünleşik ve birleşik emek hareketi

Halkevleri

“Halkın Hakları Vardır”

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek

3. ÖNERİ

Emek örgütlerinin, kültürel istiladan kurtulup kültürel eylemlilik içine girmeleri önemlidir.

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek

Emeğin Dili ve Kavramları

Limter-İş

**“Kapitalizmin Krizine
Karşı Hem Üretmeye
Hem de Yönetmeye
Adayız”**

Türkiye’de Örgütlenme Üzerine Yeniden Düşünmek

Emeğin Dili ve Kavramları

1. Yeni örgütlenme formu, bu komiteler ve/veya halka tipi oluşumlar emeğin paradigmasının değerlerini örecektir (eşitlik, demokratiklik, katılım, dayanışma).
2. Bu örülen değerler, geleceğe dönük alternatif bir toplumu mümkün kılacak siyasi tavırları da üretecektir.

Oturum Başkanı: Mahir Sayın, buyurun.

Mahir Sayın: Hepinize bir kere daha merhabalar arkadaşlar.

Benden önce konuşan değerli arkadaşlarım meselenin birçok yönünü konuştular; bana da pek bir şey bırakmadılar ama arada kalan boşluklardan yararlanarak ben de birkaç şey ilave etmek isteyeceğim.

Marks kapitalizmi tariflediğinde genişletilmiş yeniden üretim demişti. Bu öyle bir yeni üretim tarzıydı ki, genişlemediği takdirde, büyüyemediği takdirde ölmeye de mahkumdu. Çünkü onun temel karakteristiği ona bu dürtüyü veriyordu: Ya büyüyeceksin, genişleyeceksin ya da yok olacaksın! Bu mekanizmanın ne olduğuna girmeyeceğim. Kapitalizm böyle büyüye büyüye geçen yüzyılın başında hemen hemen esas olarak kendi doğduğu alanların hepsini fethetti ve çevresine de sömürgecilik olarak yayıldı. Yani kendi metropolünde oluşturmuş olduğu üretim temelinden değil, ne bileyim verdiği kredilerden faiz alarak, çevre ülkelerin doğal kaynaklarını, ham madde kaynaklarını sömürerek onları kendi gerçekleştirdiği üretimin bir parçası haline getirmeye çalıştı. Sermaye merkezleşmesini ve yoğunlaşmasını sadece ve sadece metropollerde gerçekleştirdi. 1907 bu işin artık sonuydu, yani bu tür genişleme biçiminin sonuydu ve o dönemde kapitalizm birinci paylaşım savaşına sebep olacak olan bir sürünme dönemine girdi.

Edinilen pazarların yeniden paylaşılması birileri için kurtuluş, bir başkaları içinde yok oluş anlamına gelecekti ve geldi. Birinci paylaşım savaşı; dünyanın yeniden paylaşılmasıydı; bir doğal seleksiyonun sonucuymuş gibi çevreye en iyi uyabilenler tarafından pazarlar yeniden fethedildi. Kriz bir biçimde çözülmüş oldu. Ama onun ürettiği sonuçların, ürettiği çözümlerin hepsi esasında yeni problemler olarak insanlığın karşısına dikildi. Çünkü kapitalizm, o sürdürdüğü biçim içerisinde artık gelişmesini tamamlamıştı ve krizleri artık bir süregelenlik kazanmaya başladı. Daha önce Marks'ın işaret etmiş olduğu ortalama 10 yılda bir tekrarlanan aşırı üretim krizleri, artık aşırı üretim krizi olmaktan da çıkmış yavaş yavaş durgunlukla, durgunluğun ve enflasyonun bir arada olduğu stagflasyon (durgun şişkinlik) diye adlandırılan bir durumla karakterize olmaya başlamıştı. 50'li yıllardan sonra bu daha karakteristik bir hale geldi.

Birinci paylaşım savaşının çözüm diye getirdiği aslında problemleri tam anlamıyla büyütme. Bu kapitalizmin emperyalizm safhası diye adlandırılan dönemi aslında kapitalizmin bittiği dönemdi ve bunun dünya çapında sosyalist devrimlerin gelip kapıyı çaldığı bir dönem olduğunu da hepimiz biliyoruz. Ama özellikle Sovyetler Birliğinin çöküşünden sonra dünyada hakim olan Marks'ın ekonomist yorumu o zamanlar da bu düşünceyi egemen kılmıştı. İkinci enternasyonal bu düşünceyle karakterize olmaktadır:

Bir sistem geliştirebileceği bütün üretici güçleri geliştir-medikten sonra ortadan kalkmaz.

Ama Marks bunu zamanında söylemiş. O zaman ampirik biçimde dünyaya baktığımızda kapitalizmin yepyeni üretici güçleri geliştirmekte olduğuna hepimiz birden tanık olmuştuk. Yani dün otomobil denilen şey 20 kilometre hızla giderken birdenbire 300 kilometre hızla gidebilecek derecede gelişmiş hale gelmişti. Yerden ayağını kesemeyen insan, en fazla demir yolu üzerinde hız yapabilen insan, aya gidecek kadar teknik üretici gücü geliştirmişti. Bunlara bakan insanlar haliyle Marks'ın bu tespitinin son derece doğru olduğunu ve hala kapitalizmin teknik üretici güçleri geliştirmeye devam ettiği ve haklı olarak var olmaya devam edeceğini kabullenerek, bu doğrultudan, bu bakış açısı içerisinde sistemin problemlerine cevap üretmeye çalıştılar. Halbuki kapitalizm yüzyılın başında Marks'ın bu söylediği cümleye tam uygun olarak esaslı biçimde insan üretici gücünün gelişmesini durdurmuş ve insanlığın bir kesimini en yoğun imkanlarla donatırken, diğer bir kesimini de yavaş yavaş her şeyin dışına atmaya başladığı bir döneme gelmiştir. Bu özelliği günümüzde daha iyi görüyoruz; yani şehirlere yığılmanın bugünkü düzeye ulaştığı, yeterli işyeri olmamasına rağmen şehir nüfusunun yüzde 70'i bulmuş olduğu Türkiye'de insan üretici gücünün ne hale sokulmuş olduğunu insanların sağlığından, eğitiminden, yaşadıkları konutların durumundan görebilir durumdayız. Buna çevrenin yıkımı olarak karşımıza dikilen doğa üretici gücünün nasıl yıkıma uğratıldığını da eklemek gerekir.

Kapitalizm esasında ömrünü 1917 Ekim Devrimi ile bitirdiğini ilan etmişti. Fakat kapitalizmin o dönemden sonra yaşamasına imkan veren bir başka olgu ortaya çıktı. Bu da tam tamına yine sosyaliz-

min içine düşmüş olduğu ekonomizm çukuruydu. Onun 2. Enternasyonal varyantından Ekim devrimiyle kurtulmuş olan Sovyetler Birliği yeniden (ama bu defa farklı bir ekonomik sistem oluşturmuş olarak) o ekonomizmin bir başka varyantının içine düştü. Aynı şekilde işçi hareketinin bir başka kesimi de 2. enternasyonalizasyonu izleyerek, sosyal demokrasi adı altında burjuvaziyle işçiler adına pazarlıklar yapmak suretiyle kapitalizmi yeniden yaşatabilme imkânlarını yarattı. Benden önce konuşan arkadaşlarımdan ifade ettiği gibi, kendi kendine yıkılmayacak olan sistemi vurup devirebilecek olan işçilerin, kapitalizmin kendisini yeniden üretebilmesinin hizmetine verilmesiydi bu. Geçen yüzyılın başındaki büyük yıkımın ardından, yani birinci paylaşım savaşının ardından hiçbir şey değişmemişti. Aslında ikinci paylaşım savaşı hemen birinci paylaşım savaşının devamıdır demek bile mümkündür.

İkinci paylaşım savaşındaki yıkım ve dünyanın üçte birinin (bu konuda düşünceler değişebilir ama) sosyalist diye adlandırdığımız kampa geçmiş olması ve o yıkım içerisinde sosyal demokrasinin de öne gelmesi, Keynesçilik diye ifade edilen ekonomik anlayışın egemenliği ile birlikte kapitalizm 1970'lere kadar, 70'lerin başına kadar kendisini yeniden var etmenin, kendisini metropollerde yeniden kurmanın imkanını elde etti. Aslında bu dönemde kapitalizm bütünüyle yıkılabileceğini ikinci paylaşım savaşıyla birlikte göstermişti. Ama yine işçi sınıfı hareketinin içerisinde almış olduğu destekle bu ömrünü, 70'lere kadar uzattı. 70'li yıllara kadar refah devleti olarak gelebilmiş olmanın en önemli iki faktöründen birini, ifade ettiğim gibi, sosyal demokrasinin sisteme sağlamış olduğu destek oluşturur.

İkincisi, bir yeniden yapılanmanın devam ediyor olması ve o yeniden yapılanmanın insanların yaşamına sürekli bir nispi bir refah getiriyor olmasıdır. Ama bu esas olarak metropoller için geçerlidir; insanların geleceğe umutla bakıyor olmaları sistemin desteklenmesini, sistemin bir bütünsellik arz etmesini sağladı. Hatta, Peter Biksel bu konuda bir eseri yapar: "biz İsviçreli" der "hepimiz aynı düşünürüz; burjuva-proletarya fark etmez. Burjuvalar daha tutarlıdır; yılın 12 ayında aynı düşünür, aynı davranırlar, biz proleterlerse yılın bir ayında burjuvalar gibi davranırız, burjuvalar

gibi aynı biçimde düşünürüz; yılın kalan 11 ayında da o bir ayı düşünürüz.”

Böylece yani metropol işçi sınıflarının bilinci dünyanın geri kalanına, ister çevre diye ifade edelim, ister sömürge, yarı sömürge diye ifade edelim, dünyanın yoksullarına karşı esas olarak kendi burjuvalarıyla almış oldukları ortak bir pozisyonla oluşmuştu ve bu metropoldeki sistemi işçi sınıfı desteğiyle yaşattı. 70'li yıllarda bu bitti ama.

Bu biterken, bu süreç içerisinde Amerikan emperyalizmi çok önemli bir iş başarmıştı. Bilindiği üzere Bretton Woods Anlaşmasıyla doları dünya ticaret ve rezerv parası haline getirmişti. Bu Amerika'nın aynı eski imparatorluklar gibi çevresinden haraç toplamasına imkân sağlayan bir mekanizma üretti ve dünya nüfusunun -tam bilmiyorum ama- 20 de biri kadarını (belki daha da azdır), oluşturmasına karşılık dünya üretiminin yüzde 23'nü gerçekleştiren, dünya pazarının yüzde 23'ne sahip olan avantajlı bir duruma geçmesini sağladı. Bugünkü rakamlarına baktığımız zaman biraz doların değişmesiyle değişmiş olabilir o ama dünyadan negatif kredilerle toplamış olduğu para miktarı 10 trilyon dolardır. Kendi iç pazarında kullanmış olduğu kredi miktarı 40 trilyon dolar; yani böylesine üretmeden (tabi ki çok büyük bir üretim yapıyor ama), ürettiğinin çok üzerinde tüketen bir toplum ortaya çıktı; aynı imparatorluklar gibi. Eski imparatorluklar da çevresine toplamış oldukları ülkelere vergi çıkararak, haraç ödettiler kendi ürettiğinden çok daha fazlasını tüketebilme imkânını elde ediyorlardı.

İşte Amerika'nın oluşturduğu bu yapılanma dünyada yeni bir işin gelişmesine de imkân sağladı; daha da doğrusu bunu zorunluluk haline getirdi. Bu da, anakent kapitalizminin çevreye yayılmasıydı. Bu konuda fazla şey söylemeyeceğim, Mustafa arkadaşımız bu konuda kar oranlarının düşme eğiliminin bunu nasıl zorunlu hale getirdiğini ifade etmişti. Bu artık kapitalizmin, diyelim İngiltere'de uç verdiği zaman, Britanya Adasındaki bütünsel varlığı gibi şimdi dünya üzerinde bir bütünsel varlık kazanmasına olanak sağladı. Bu elbette ki tam anlamıyla bir bütünleşme değildir; ulusal devletler yerinde durmaktadırlar. Ama hemen bunun da ideolojik çerçevesi ortaya çıkarıldı; “ulusal devletler devri artık bitmiştir, artık tüm bir

dünya devletine gidiyoruz” denilerek ulusal devletlerinin nispi korumacılığının da ortadan kaldırılması ve sermayenin en serbest dolaşımının imkânları yaratıldı. Esasında ulusal devletler yerinde dururken onların sadece bir polis devleti haline getirilmesi dönemi yaşadık.

70’ten sonraki yıllarda kar oranlarının düşme eğiliminin bir sonucu olarak, Alman tekstil sanayisinin çevreye göçüne tanık olduk. Alman tekstil sanayi, pazarlarını korumak suretiyle toptan kalkıp Güney Kore’ye gitmişti ve üretimini oradan devam ettiriyordu; ama Koreli sermayedarları da işin içerisine bir miktar katmış olarak dünya üzerinde Alman tekstil sanayinin sahip olduğu alanları da kendi elinde tutmaya devam ediyordu. Buna tekstil sanayinin öncülük etmiş olmasının nedeni, bu iş kolunun en niteliksiz işgücü kullanması ve sermayenin organik bileşiminin düşük olmasıdır. Bugün bile hala tekstil sanayi en çok iş gücü kullanma durumundadır.

Kar oranlarının düşmesine karşı alınabilecek olan çeşitli tedbirler vardır; bunlardan bir tanesi iş gücünün üretim maliyetleri içerisindeki payının düşürülmesidir. Bu pay aşağı doğru çekildiği ölçüde sömürü oranı büyümektedir; tabii teknolojik gelişme de benzeri bir sonuca yol açmaktadır. Sermaye için hiç maliyeti olmayan iş gücünü en ucuz koşullarda satın alma gibi kolay bir yol varken, teknolojik gelişme onun ancak arkasından gelebilir. Bu ucuz işgücü de çevre ülkelerde bol miktarda bulunmaktaydı. Sermaye buralara akmaya başladı. Bu politika 70’li yılların ikinci yarısında başladı. Sermayenin çevreye böylesine yayılabilmesi için kuşkusuz belli şartların yerine gelmesi gerekiyordu:

Bir; rahat dolaşım şartlarının oluşması gerekiyordu. İki, gittiği yerde iş gücüyle mücadele içerisine girmeyecek, iş gücünü en rahat koşullarda sömürme imkânlarına sahip olması gerekiyordu. Tabii ki, bunun teknik yanları da söz konusuydu; onlara değinmeyeceğim. Yani oralara yapılacak yatırımları gerçekleştirebilmek için gerekli vergi ayarlamaları, toprak, enerji üretimi, gerekli olan kalifiye elamanın bulunması gibi, sermayenin metropolden çevreye hareket etmesinin diğer şartlarının da yerine gelmesi gerekiyordu.

Ama bizi birinci elden ilgilendiren sermaye ile iş gücünün ilişkisi açısından neyin cereyan etmekte olduğudur. Çünkü çözüm de zaten bu noktada olacaktır; teknik alanda yapılacak olan herhangi bir değişiklikle, tespitle, sermayenin bileşimindeki bir değişiklikle, yatırımların cinsindeki farklılıkla ya da mali sermayeyle imalat sektöründeki sanayi sermayesi arasında yeni bir ilişkinin oluşturulmasıyla çözüm olmayacaktır. Hepsi aynı taşların değişik biçimde dizilmesinden başka bir anlama gelmez kanımca.

Sermayenin bu hareketinin ilk örneklerini Latin Amerika da gördük; çünkü Latin Amerika çevre ülkesi olarak gelişmişlik düzeyi itibariyle sermayenin serbest dolaşımına daha uygun imkânları sunuyordu. Sermayenin buralara yönelmesinin hemen arifesinde buralarda ilk darbeleri izledik; darbeler peş peşe o ülkelerde bir yeniden yapılanmaya yol açtı. Daha sonra darbelere ihtiyaç kalmayan, sistemin kendi kendini dengelediği, hakikaten iddia ettikleri gibi pazar mekanizmasının işi halletmeye başladığı bir döneme gelindi.

Bizde şimdi nüfusun yüzde 70'inin şehirlere yerleşmesi meselesi 30 yıl önce Latin Amerika'da gerçekleşmişti. Hatta öyle ki, mesela Uruguay'ı hatırlıyorum o zamanlar, Montevideo'nun nüfusu ülke nüfusunun yüzde 70'i idi. Bütün Uruguay'ın, nüfusunun yüzde 70'i Montevideo'da yaşıyor; yani oralarda nüfus böylesine şehre taşınmıştı. Bunun yarattığı neydi? Yedek sanayi ordusunun çapının çok büyümesidir. Yedek sanayi ordusu, yani işsizler ordusu kapitalizmin her zaman bir tamamlayıcı parçası olmuştur. Ama bu dönemde yedek sanayi ordusunun çapı öylesine büyümüştür ki, artık işçiler birbirleriyle rekabetten dolayı patronlarla mücadele konusunda en geri konumlara sürüklenmişlerdir; Örgütlenme açısından en geri konumlara sürüklenmişlerdir. Ücretlerinin düzeyinin düzenlenmesi işgücü pazarının belirleyiciliğine bırakılmıştı. Kırsal alanlardan taşınan muhafazakâr ideolojinin de katkılarıyla artık değişim dönüşüm düşünemeyecek durumda olan kitleler sayesinde sağcı iktidarların her zaman kazanması güvenceye bağlanmıştı.

Bizde bu, Latin Amerika'dan 10 yıl sonra ele alındı, Yani 80 darbesi aslında Latin Amerika'da 60'lı, 70'li yıllarda cereyan eden çeşitli darbelerin bizdeki tekrarlanmasıydı. Ve tarihsel olarak baktı-

ğımız zaman Latin Amerika ülkeleriyle Türkiye arasında gelişmişlik açısından böyle bir fark görürüz. Yani 10-20 yıla sığdırılabilecek olan bir gelişmişlik aralığı vardır.

Ta o zamanlardan bizim önderliğimizi etmiş olan Mahir Çayan böyle bir şeye dikkat çekmişti. 12 Mart darbesinden sonra, “Türkiye artık tam bir Latin Amerika ülkesi olmuştur. Bundan sonra darbeler darbeleri, siyasal istikrarsızlıklar birbirini izleyecektir” diye bir tespit yapmıştı. Yani 25 yaşında bir insanın böylesine uzun görüşlü bir tespiti yapabilmesi gerçekten benim için o zaman da hayranlık vericiydi; 60 yaşına geldim, üzerinden 35 sene geçti hala hayranlık veriyor. Gidip gördüğüm Latin Amerika ülkelerinde de bunun bir kez daha nasıl doğrulandığını kendi gözlerimle gördüm; orada konuştuğum devrimcilerde gördüm. Yani gerçekten onlar bana Türkiye’nin geleceğini anlatabiliyorlardı çok kolaylıkla; sanki aynı matris değişik ülkelere geçiriliyordu; önceden onlara takılmış olduğundan onlar bir sonrakine ne olacağını önceden biliyorlardı. Türkiye’de sağlık sektöründe neler olacağını 15 sene önce bir Meksikalı bana anlamıştı; sağlık sektöründe sizde şunlar olacak diye; çünkü Meksika’da zaten o çok önceden olmuştu. İşte özelleştirmelerin çapının ne olacağı, ne zaman hızlanacağı, ne zaman yavaşlayacağı konusunda Türkiye üzerine pek fazla bilgi sahibi olmadan hayranlık verici Türkiye analizleri yapmıştı bana. Ben de o zamanlar önderliğimizi yapmış olan Mahir Çayan’a bir kere daha hayran oldum; bu kadar propaganda yapmama da izin verin.

Konuşmamın iki bölümü olacak; bir bölümünde söylediğim gibi böyle krizle ilgili birkaç noktaya değinmek istiyorum: bu kriz nereden geldi? Diğer bölümde de (şimdi 20 dakikasını konuşmuşum) örgütlenme ve “krize karşı ne yapalım?” kısmında kalacağım.

Neoliberalizm diye adlandırılan bu dönem aslında neo falan değil-di; tam tamına neo değildi, bildiğimiz anlamda liberal de değildi. Liberalliği sadece işçilerden istiyordu, yani siz piyasanın dayattığı her şeyi olduğu gibi kabul edin, bizse istediğimizi yapalım. Neo’luğu bu anlamda, yani liberal olmadığı için bu anlamda neo’luğu yoktu. Ama neo olarak tarif edebileceğimiz yan vahşi kapitalizm denilen, yani sermayenin ilk girdiği, yeni girdiği ülkelerdeki en derin talanı, yani hiçbir örgütlenmeye izin vermeyen, şid-

det yoluyla sömürünün gerçekleştirilmesinin imkânlarının yaratıldığı, eski sömürgecilikten yeni çıkılmakta olan dönemlere ait bir karakteristik oldu. Çevre ülkelerini akıl almaz borçların içerisine soktular. Aslında Leo Huberman bunu 35 yıl önce yazmıştı,; yani çevre ülkelerin, bağımlı ülkelerin gelişmesi demek bağımlılığın gelişmesinden başka bir şey değildir, demişti. Ve hakikaten onun bunu söylediği zamandan bugüne sadece Türkiye bazında bu tespiti test etmek istersek Türkiye'nin bağımlılığın 1960'lı, 70'li yıllara göre belki 20-30 kat artmış olduğunu söyleyebiliriz.

Bu dönemin karakteristik özelliğini ihracata yönelik sanayileşme oluşturur. Aslında bu, metropol ülkelerinde üretilmesi, iş gücünün fiyatının yükselmesi dolayısıyla pahalıya gelen malların üretiminin ve pislüğünün çevre ülkelere taşınmasından başka bir şey değildi. Bu durum bugün yüz yüze gelmiş olduğumuz krizin sonuçlarından en şiddetli biçimde etkilenecek ülkelerin bu biçimde en çok gelişmiş olan çevre ülkeleri olduğunu gösterir bize. Yani bu durumda en az gelişmiş ülkeler de şimdi krizden en az etkilenecekler. Yani Afrika'nın çeşitli ihracata yönelik sanayi olmayan ülkeleri bu krizden en az etkilenecekler, oldukları yerde duracaklar. Zaten çok fazla sermaye borcu da yapmamış oldukları için sermaye kıtlığından pek bir şikâyetleri olmayacak. Ama Türkiye gibi 200 milyar doların üzerinde borç yapmış olan, cari açığı gayri safi millî hâsılasının yüzde 6'sını geçmiş olan bir ülke şimdi durma noktasına gelmekle yüz yüzedir. Yani bugün Türkiye'nin yaptığı üretimin esasını sanayi üretimi oluşturmaktadır. Artık Türkiye şöyle de bir ülke değil: Geçmişte çok miktarda, %70'den fazla tarım ürünleri satan bir ülkediydi. Artık Türkiye sanayi ürünleri satan bir ülkedir. Bu sanayi ürünlerinin pazarında da bir alıcı tekeli mevcuttur. Yani Türkiye'nin üretmiş olduğu sanayi girdileri her yere satabileceği girdiler değildir. Örneğin, Ford için bir üretim yapıyorsanız, siz herhangi bir Ford parçası üretiyorsanız, bunu Mitsubishi'ye satamazsınız; sadece ve sadece Ford'a satabilirsiniz. Efendim, başka herhangi bir alanda motor bloku üretiyorsanız, bunu gene hangi firma için üretiyorsanız ona satabilirsiniz. Dolayısıyla, onlar almıyoruz dedikleri zaman siz pazardaki tekel durumuyla yüz yüze gelirsiniz. Yani artık malınızın değeri sıfırlanmış demektir.

Bu üretimin gerçekleşmesinin şartlarından biri de sermaye ithalidir. Çevre ülkelerinin metropol ülkelerinden temel farkı sermayesi olmayan ya da sermayeleri az olan uluslar olmalarıdır. Dolayısıyla bu ülkelerdeki sanayinin yapısında oto finansman denilen sermaye kısmı en düşük düzeydedir. Metropolde bu rakam yüzde 60'a kadar çıkarken, geri bırakılmış ülkelerde yahut çevre ülkelerinde oto finansman yüzde 10'a kadar düşmektedir. Dolayısıyla böyle bir firmanın kendi faaliyetini devam ettirebilmesi için yoğun kredi kullanımına ihtiyacı vardır. Bu kredi bulunamadığı zaman, hele bu üretimin temelinde ithalat yüzde 70'ler, 80'ler gibi bir düzey tutuyor ise, burada tam tamına bir negatif geri beslenme devresi oluşur. Yani, sermaye bulamayıp içerideki üretimin düşmesi, dışarıdaki pazarın daralmasıyla birleşince içerideki üretimin düşmesi birbirini olumsuz anlamda besleyerek hızlı bir çöküşün yolunu açar.

Kimi değerlendirme yapanlar şöyle söylüyorlar: Bizim Başbakanımız çok iyi: Gamze arkadaşımız da çok güzel anlattı; “bu krize çek git buradan deriz çeker gider.” Yani, bizimki Kasımpaşalı olduğu için kriz konusunda da aynı Kasımpaşa tavrı içerisindedir. Tabii dindar da: Allah'a şükür, elhamdülillah bizde böyle şey olmaz! Tabii o laf aklıma geldi bunları dinlerken arkadaşımızdan; **bir apartmanın tepesinden düşerken derler, uçtuğunuzu bile zannedebilirsiniz; yere çarpıncaya kadar.** Geçen yüzyılın ilk yarısındaki büyük krize bağlı olarak şöyle benzetmeler okudum: **1929 krizi eğer 30 katlı bir apartmandan düşüş idiyse, şimdiki kriz en az 150 katlı bir apartmandan düşüşe benzemektedir, hala uçmaktayız.** Yani bu konuda dünya üzerinde nispeten tarafsız analiz yapan insanları bırakalım sosyalistleri, onların analizleri birilerine göre taraflıdır, doğrudur, ama burjuva ideologları içerisinden de bu realiteyi görmek çabası içerisindedir olanlar da bunu söylemektedirler.

Herhalde 29 krizinden çok daha büyük bir kriz dünyayı etkileyecek, ama tabii şöyle de bir şey var: Bugünkü dünya üzerinde iletişim artmış olması, ülkeler arasında kurulmuş olan bağlar, uluslar arası kurumların varlığı metropollere yine şu şansı veriyor: Şimdi zaten görüldü; kendi krizlerini başka ülkelere transfer edebilme, başka ülkelere transfer ederek krizin bir yerde yoğunlaşması ve oranın çökmesinin önüne geçebilme imkânlarına kavuşmuşlardır. Bu

sayede krizin en ağır yükünün de halkanın en dış çeperinde duran, reaksiyon gösterme kabiliyetine sahip olamayacak olan Türkiye gibi, yani bağımlı sanayinin belli ölçüde gelişmiş olduğu, metropolle üretim ve sermaye bazında bağların eskisine göre 20-30 kat artmış olduğu yerler tarafından çekilmesi de hiç şaşırtıcı olmayacaktır.

Bizim Başbakanımız bu konuda bizim mali yapımızın çok sağlam olduğundan, 2001 krizinden çok kuvvetli dersler çıkarmış ve bundan dolayı çok sağlam bir mali yapı oluşturmuş olduğumuzdan krizin bize teğet geçmekte olduğundan filan bahsediyor. Hemşerimdir, onun için böyle bir lafı hakkında söyleme hakkını kendinde görüyorum, yani Lazlıktan bahsediyorum. Hani bazen heyecanlı bir millettir Lazlar, kendi kendilerini gazlayıp uçuşa geçerler. Şimdi bizim Başbakan da öyle, panik yaratmayacağı derken kendisini gazlamakta ve realitenin iyice dışında konuşmaya başlamaktadır. Bir anlamda tabii ki, yönetenler haklıdır. Yani bir krizin gelişmesinde paniğin oynayacağı rol son derece büyüktür. Hele hele mesela borsada, beklentilere dayalı ticaret yapılan böyle bir alanda, doğacak olan bir panik bütün dünya borsasının tepe taklak olmasına sebep olabilir. Onun için kimilerinin borsada durumun idare edilmekte olduğuna dair beyanlarını hoş karşılayabiliriz. Paniği engellemek istediklerini anlayarak, atış kat sayısını da tespit edip bu krizin neye tekabül ettiğini onların sözlerinden bile çıkarabiliriz! Ama bizim Başbakanın atış kat sayısı bize geriye doğru bir hesap yapmaya imkan vermiyor, çünkü gerçekte hiç alakası olmayan laflar ediyor. Ama gerçeklik şu ki, bu kriz çok sürmez, önümüzdeki 1 yıl içerisinde Türkiye gibi ülkelerde en ağır etkilerini gösterecektir. 2007'nin başından beri yoğunlaşarak gelişen iflaslara şimdi krizin etkisiyle ortaya çıkanlar eklenmektedir. Kimileri, hepiniz basında okumuşsunuzdur, işte bu Sönmez'ler gibi direnmeye çalışıyorlardı; yani bir imkân yaratılır da bu durumdan acaba kurtulabilir miyiz diye çaba göstermekteydiler. Ama artık dünyada esen kriz dalgası hiçbir beklentiye yer bırakmadı. Sermaye sahipleri bunu en iyi hissederler; hemen duyarlar; çünkü yarın ödemeleri vardır; bankadan kendisine yeni bir kredi açılmadığı taktirde doğrudan doğruya kendisini iflas dairesinin kapısında bulabilir. Kimileri bugüne kadar direnmeye çalıştılar, ama artık direnmek için herhangi bir imkân

kalmadı. Metropol ülkeleri gibi Türkiye sermayesi bol olan bir ülkede de değil. Dünya da Dolar azalmaya başladı. ABD doları kuvvetle geri çekmeye başladı. Neyle geri çekiyor? Yaptığı ihracatla falan değil, tamamen tahviller çıkararak. Şu andaki kendi likidite sıkıntısını aşabilmek için elinde Dolar stoku olanlardan doları toplamaya başladı.

Bu işte Amerika daha önceden de ortaklarına şöyle bir oyun oynamıştı: 2000'li yılların başında da bir resesyon yaşanmaktaydı. Bu kadar çok negatif krediyle borçlanmasının sonucu olarak Amerika'da likidite bolluğu yaşanmakta, dünyadaki dolar bolluğu da durgunluk koşullarında bütün dolarların hızlı bir biçimde Amerika'ya koşmasına sebep olabilecek bir basınç doğurmaktaydı. Eğer bu koşu gerçekleşmiş olsaydı Amerika'da enflasyonun asgari yüzde 50'ye ulaşacağı ve tabii ki, bunun arkasından da o iktisadi yapının ne hale geleceği üzerine, çöküşü de içeren tahminler yapılmaktaydı. Amerika bu pozisyonunu koruyabilmek, doların rezerv para olma konumunu koruyabilmek için silahlı güçlerini kullanmaya başladı. Aslında bütün çöken imparatorluklar kendi alanlarını koruyabilmek için, ellerinde hala kullanabilecekleri silahlı güç varsa onu piyasaya sürerler. Amerika'da bunu yaptı, o zamana kadar kolektif sömürü planları içerisinde ilerlemekte oldukları G7-8'lere, "ben dünyaya tek başıma yeni bir nizam vereceğim" dedi. Attığı adımlarla o zaman alternatif olarak yükselmekte olan Euro'nun da geri itilmesini sağladı.

Saddam'ın o tarihte saldırıya uğramasındaki en büyük suçunu Irak'ın bütün servetlerini euro'ya dönüştürmesi ve petrolü artık euro ile satacağını ilan etmesi oluşturur: Bu işe İran'ı, Chavez'i de katması ve o günlerde OPEC üyelerinin İspanya'da yaptıkları toplantıda "acaba bizde petrolü Euro'yla mı fiyatlandırırsak?" diye konuşmaya başlamaları ABD'ni alarma geçirdi. İşte tam bu günlerde Saddam Amerika'nın saldırısına uğradı ve bir kriz, o tarihlerde patlayacak olan bir kriz bugünlere kadar ertelenmiş oldu. Bu başlı başına bir inceleme konusudur. Buna daha fazla girmeyeceğim. Şimdiki krizde buna bağlı farklı bir mekanizmanın işlediğini düşünüyorum; yani niçin likidite bolluğu Amerika'da ortaya çıktı ve birden bire subprime krediler oluştu? Bankacılar o kadar salak insanlar değil; neden buna mecbur kaldılar?

ABD'nin mali krizinin şimdiden dünyanın dört bir yanına yayıldığıнын bol miktarda kanıtı ortaya çıktı. Avrupa'ya ne kadar yayılmış, Çin'e ne kadar yayılmış, Japonya'ya ve çevre ülkelerine ne kadar yayılmış olduğuna ilişkin rakamsal tespitler hali hazırda ortaya çıkmış durumda. Onun için de Amerika sadece bir 850 milyar dolarlık bütçeyle bu krizi şu anda yavaşlatmış gibi görünüyor. Aslında iyi hesap yapanlar 6 trilyon Dolarlık bir bütçenin bu krizi durdurmak için, yahut frenleyebilmek için gerekli olduğunu söylüyorlardı. Amerika bunun sadece 1 trilyon bile olmayan bir kesimiyle şimdi bir ölçüde frenlemiş gibi görünüyor. Neden? Çünkü bu krizin önemli bir kısmını iş yaptığı başka ülkelere tahviller vesaire biçiminde çoktan göndermiş durumda. Krizin artık Japonya'da, Avrupa Birliği'nde, Çin'de ve yükselmekte olan işte bizim gibi sanayiler de krizin ortağı olmuş durumdadır. Bunun getireceği doğrudan sonucun aynı 2001'de olduğu gibi toplumdaki var olan eski uzlaşma durumunun bozulması olacaktır. Yani bir toplumda ekonomik kriz ortaya çıktığı zaman eski yönetenler öyle veya böyle bu işten sorumlu tutulurlar. 2001 krizinde hepimiz bunun net bir örneğini gördük. 2001'de Parlamento'da olan bütün partiler dışarıya döküldüler, Parlamento dışında olanlar, iktidara karşı duranlar büyük ağırlıklarla Parlamento'ya taşındılar.

Bu toplumdaki ideolojik hegemonyanın kırılmaya doğru gittiğine dair bir işaretti. Önümüzdeki dönemde de aslında bütün kriz yaşayan toplumlarda bu böyle gerçekleşecektir. Mekanizması da çok basittir: kim yönetiyorsa bir biçimde onu insanlar çektikleri sıkıntının sorumlusu olarak göreceklidir. Yani çok derin analizler gerekmez. Dolayısıyla da bugüne kadar 50'li, 60'li yıllarda Demokrat Partinin, Adalet Partinin kullandığı avantajları kullanmış olan AKP de onların yüz yüze gelmiş olduğu tepkilerle yüz yüze gelecektir diye beklemek çok hayal olmasa gerek; canım da öyle istiyor, tabii de. Ama şöyle bir karşılaştırmayı yapabiliyorum: 50'li yıllardan başlayarak 60'lı, 70'li yıllarda, Türkiye'de yeni bir kapitalistleşme dönemi yaşandı ve o dönemde de kırdan şehre doğru yoğun bir akım gerçekleşti. İşte o zaman ki, ithal ikameci sanayinin gelişmesiyle birlikte kırsal nüfusu şehirlerin çağırması söz konusuydu; ama kırdan yaşayamaz hale gelme de söz konusuydu. Yani kırsal nüfus büyüdükçe artan nüfusun orada istihdam edilmesi, yaşaması

mümkün olmadığı için şehirlere bir kaçış zaten söz konusuydu. O zamanlar tarıma getirilecek müdahaleler değil, tam tersine çeşitli sübvansiyonlar yapılmaktaydı. Bu neoliberal denilen dönemdeyse kırsal nüfusu şehre getirebilmek için tarım bilinçli bir biçimde yıkıldı. Yani hatırlayınız, Türkiye’de 12 Eylül darbesi demek 24 Ocak Kararları demektir. 24 Ocak Kararlarında söylenen en önemli maddelerden biri tarıma ait sübvansiyonların kaldırılması, taban fiyatlarının, destekleme fiyatlarının kaldırılması ya da bunların aşağıya çekilmesi idi. O zamanlar bunlara tabii ki, çeşitli ekonomik gerekçeler üretmekteydiler, ama bunun pratik sonucunu biz gördük. Pratik sonuç kırsal nüfusun şehirlere doluşması oldu. Kırsal nüfusun şehirlere doluşmasının otomatik sonucu ne oldu?

12 Eylül sonrasında işçi sınıfının örgütlenmesinin yok edilmesi için gösterilmiş olan çabalar gerçekten akıl almaz düzeydedir. Yani sadece o dönemde işte sosyalistleri, teröristleri filan falan topladılar, mahpushanelere doldurdular değil. Böyle 650 bin insan hapisanelere dolduruldu, ama bambaşka bir mekanizma o dönemde alttan alta işledi ve su yüzüne pek çıkmadı. Öncü işçilerin hepsi işten atıldılar, seyyar satıcılık bile yaptırmadılar onlara. İşçi sınıfının örgütlenmesinin tümünden tasfiye edilebilmesi için o örgütlenmede rol oynayabilecek olan insanlar birden bire ayıklandılar, herhangi bir fabrikada yeniden iş bulmalarını bırakınız, özel olarak zabıta görevlendirilip seyyar satıcılık yapanların bile tezgahları kırılıp atılmaktaydı. Ben o zaman DİSK’in yeniden örgütlenmesi işinde çalışıyordum, işte DİSK’i Yaşatma Komiteleri diye bir hareket vardı o dönemde; o zamanda öncü işçilere nasıl hayat alanı bırakılmadığı konusundaki tespitleri dakik olarak yapmıştık. İşçilere herhangi bir suç bulamıyorlar, herhangi bir örgütten değiller ama işte sendika faaliyetinde çalışıyorlar. Belki alsanız bunu 1 hafta sonra bırakacaksınız herhangi bir örgütte bağlantı kurmak ancak yatırıp zorla konuşturmakla mümkün. Ama o zaman da sayı tabii ki, yani hapisanelerdeki insan sayısı yüz binleri geçecek. Onun yerine onlara hayat alanlarının zehir ederek (ne bileyim kimini intihara bile sürüklediler), işçilik yaptırmayarak mücadeleye dayalı bir tarihle bağ koparıldı.

Sonuçta şehre yığılan yeni nüfus tamamen örgütsüz, köyden ve kasabadan taşınmış olduğu en tutucu düşüncelerle, örgütlenmeye

en uzak bireyci davranışlarla şekillenmiş olarak şehir hayatına entegre oldular. Onları yeni yaşama adapte etmekte yol gösterici rol oynayacak olan örgütlenme kabiliyetine sahip öncü işçi kesimi de tümenden yok edilmiş olduğundan atomize olmuş bir halde kendilerini şehirde bekleyen dinci ideolojinin örgütlenme ağlarının ve oluşturdukları ideolojik hegemonyanın içine düştüler.

Bugün şehirlerde herkes şunu düşünüyor: “Başörtülüler arttı; İslam geliyor.” İslam’ın geliştiği yok. İslam Türkiye’de aynı İslam, ama saklandığı yerlerden çıktı, şehre geldi; şehre gelen köylünün başörtü örtmesi kadar doğal bir şey yoktur, bunu tuhaf karşılamamak gerekiyor. Bir de, işin esasını oluşturmayan artış faktörü var burada tabii ki; yani örgütlü güçlerin propaganda yoluyla, örgütlenme yoluyla insanları bu doğrultuya sevk etmeleri de kuşkusuz söz konusudur. Ama bu örgütlenme, mevcut artış miktarını bütünüyle izah etmez. Esas olarak şehirlerde nüfus değişimi söz konusu olmuştur.

Şimdi bu dönemi ben aynı 60’lı, 70’li yıllara benzetiyorum. Tabii ki, 50’lerden de başlatmak gerekir ama 50’ler bu dönemin toplumsal hareketlilik olarak en durgun olduğu dönemdir. O dönemde kırdan şehre büyük göçler başlamıştır; gecekondulaşma denilen iş, esas olarak o 50’li yılların ürünüdür. 60’lı yıllar bu işin artık ideolojik hegemonyanın kırılmaya başladığı ve bu eski nesille yeni gelenlerin bulunduğu bir dönemdir. 60’lı yılların başlarında sadece mahallerde etkinliğimiz yoktur, fabrikalarda da etkinliğimiz vardır. Yani her iki kesim, eskiden beri işçi olanlar ve yeni gelenler kendilerini mevcut ideolojik hegemonyanın dışına atmaya başlamışlardır ki bunun en iyi örneği DİSK’tir. DİSK, TÜRK-İŞ’in içerisinde koyun gibi sürülmekte olan işçi sınıfının içinden korkunç bir militan gelecek sendikal mücadelenin önüne fırlamıştır.

Bu dönemin yine karakteristik özelliklerinden birini anlamak istersek Türkiye İşçi Partisi’ne bakmak gerekiyor. Türkiye İşçi Partisi komünizmin bunca sene yasak edilmiş olduğu, ortaya çıktığı zaman da komünisttir diye damgalandığı bir parti olarak 1965’te girdiği seçimlerde, (yani yaptığı bütün çalışma 5 yıllık çalışmadır), Türkiye’de o zaman için çok korkunç bir oy miktarına tekabül eden yüzde 3 gibi bir oy almayı başarmıştır. Bu seçim sisteminin (milli bakiye) elverişliği dolayısıyla da 15 milletvekili Parlamento’ya so-

kabilmiştir; Bugün de aynı sistem olsa gene aynı sonuçlar ortaya çıkabilir. Ama o günlerin Türkiye'sinde şunu görürüz: Gerçekten bir yaprağın üzerine "Bağımsız Türkiye", "kahrolsun oligarşi!" yazsanız yahut "kahrolsun faşizm" yazsanız o yaprağın etrafında beş kişi örgütlenebilirdi. Yani insanlarda ideolojik hegemonyadan kurtulma ve dönüşüm arzusu, dönüşümün örgütlülüğünden geçeceği ne ilişkin düşüncelerin gelişmesi 60'lı, 70'lı yılları karakterize etti. Aslında o yılların deneylerinden yararlanarak bugünümüze bakmak gerekiyor, çünkü kaybedilmiş çok yıllarımız var.

Türkiye krizlerden krizlere sürüklenip duran ve hala 25 yıllık, bir iç savaşı yaşayan bir ülke olarak çok sessiz durmaktadır; örgütlenme düzeyi düşük olarak durmaktadır. Burada kaçırılmış fırsatlar olduğu, harcanmış yılların olduğu kanaatindeyim. Kapitalizmin şekil değiştirmiş olduğu, işçi sınıfının artık eski işçi sınıfı olmadığı, hatta (yani bunu çok cahilhane buluyorum, kusura bakmayın), işçi sınıfının artık Marks'ın dediği gibi zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayan bir sınıf olmaktan çıkıp otomobili bile olduğunu söyleyecek iddiaların egemen olduğu, bunların sosyalistler arasında ciddi piyasa yaptığına tanık olduk. Sosyalist kavramların, Gamze arkadaşımız çok güzel anlattı, terk edilerek burjuvaziyle ortak bir dilin oluşturulduğu, bu ortak dil içerisinde konuşulduğu zaman tabii ki, her şeyin çözümsüz görüldüğü ve Özal'ın söylediği bir "işbilirlik" anlatan bir lafın herkesi kuşatır hale geldiği bir tarih yaşandı. "Kaynağı nereden bulacaksın? Yapacağım, satacağım, bulacağım!" Böylesine bir pragmatizm, böylesine bir faydacılık sosyalistleri de sardı, ama insanlar bu dilin içerisinde düştükleri zaman da hiç çözüm bulamaz hale geldiler. Bugün okuyorum birçok eski arkadaşım, "biz Kürtlere karşı acaba nerede yanlış yaptık diye düşünsek mi?" diye kendisini egemen sınıfın yanına koyuyor; bu işi yapmış olan şovenlerin yanına koyuyor; iktidarın yanına koyuyor; bu ortak dilden bir çözüm üreyebileceğini düşünüyor. Üremiyor tabii ki! Yani o ortak dilden üreyebilecek olan çözüm, o iktidardakilerin bulduğu çözümler olabiliyor ancak ve iktidarla hakikaten konuşurken ancak güç ilişkileri içerisinde konuşulabilir. En fazlasından karşı karşıya güçler getirilir ve "ben şunu teklif ediyorum: Yapmadığınız takdirde sizi şöyle cezalandırırım!" diyebilme kabiliyetinin olması gerekir. Bu olmadığı müddetçe problemlerimi-

ze nasıl akliselimle çözüm bulacağız diye egemen sınıfla tutturmaya çalışacağımız diyalog bizi o problematiğin içerisine çeker ve bir problematiğin içerisinde kalıyor isek o problematiğin esas olarak içine yerleşmiş olduğu çerçeveye hizmet eden çözümler buluruz. Mesele önümüze konulan problematiği bize ait bir problematikle değiştirmektedir. Onlarınkinin içinde kalırsak en fazla şimdi krizden çok fazla darbe yemeden çıkmanın daha iyi teknik yönlerini önerebiliriz. Hâlbuki **krizden birileri zarar görmeden çıkış imkânı yok**. Yani bugün bir yapı var, bu krizden çıkışın da imkânı var. Dibe kadar gideriz, dibe vurduğumuz zaman orada çalışanlar diyecekler ki, “biz aç kaldık”; Denilecek ki, “biraz daha kalın, pastayı büyütüyoruz, büyüteceğiz pastayı ve o büyüyen pastadan biz size - eski hikâye- daha büyük bir dilim vereceğiz, şimdilik bu kadarıyla idare ediniz”.

Bu durumda yapılacak olan şey, ortada olmayanı gerçekleştirmektir. Ortada olmayan, işçi sınıfının örgütlenmesidir. İşçi sınıfının siyasi örgütlenmesidir; işçi sınıfının ekonomik örgütlenmesidir. Birinci görev, karşımızda duran birinci görev bunun yaratılmasıdır.

Türkiye toplumunda sadece işçiler yoktur elbette ki; işçilerin dışında sistemin ilişkilerini başka başka yaşayan insanlar da vardır ve bunların ilişkilerin çözümünün işçi sınıfının problemlerinin çözümü doğrultusunda, onun paralelinde olabildiği ölçüde onları da içerecek olan bir ortak mücadele zemininin oluşturulması gerekir. Yani eski tabiriyle, değişik, farklı sınıfların, kesimlerin ilişkilerini birleştiren bir cepheleşmenin de yaratılması gerekir. Ancak işçi sınıfının partisinin olmadığı yerde böyle bir cepheleşmenin yaratılması da mümkün değildir. Ancak bu şu anlama gelmez: Biri olduktan sonra öbürüne de bakarız; insanın aklı o kadar esnek! İki şeyi birden düşünebilir ve iki şeyi birbirini besleyen bir mekanizma olarak geliştirme imkânını bulabilir. Yani işçi sınıfı partisini önerken bir cepheleşmenin, çıkarları ortak olan, iktidar karşısında çıkarları ortak olanların bir cepheleşmesinin yaratılması da mümkündür ve tam tamına da bu iki gelişim birbirini besler diye düşünüyorum.

Böyle bir düşünüşün adımlarını birçok eksiklerle ÖDP döneminde attığımız inancındayım. Ancak o deneyin ilk deney olması, içinde taşıdığı eksiklikler sonucu, o deney çökmek durumunda oldu. Ama

orada da yapılmış olan tespitler bugün benim şimdi söylemekte olduğum çerçeveye dayanan tespitlerdi. O zaman onun deneyine sahip değildik, o deneyin üzerinden yürüyerek daha sağlam bir yapılanmanın oluşturulması bizim için mümkün değildi, ilk atışı-mızdı diyebiliriz. Silahın ne tarafa çektiğini pek bilmiyorduk; yukarıya mı çekiyor, sağa mı çekiyor, hedef burasıdır diye ateş ettik ama başka yerleri vurduk. Şimdi o silahı biraz daha tanıyoruz ve biraz daha attığımız hedefi vurma şansımız yüksektir diyorum.

Bu projeyi yeniden değerlendirmenin bugünkü sorunlarımızda önemli bir yeri vardır diye düşünüyorum;

Teşekkür ediyorum.